

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Тетяна КОСОВА

«__» червня 2023 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

**ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ОС «БАКАЛАВР»**

**Тема: «Облік і аудит розрахунків з покупцями та замовниками
підприємства»**

Виконав(ла): Дар'я ШУБА

Керівник: кандидат економічних наук, доцент Інна АФАНАС'ЄВА

Консультанти з окремих розділів пояснювальної записки:

перший розділ - к. е. н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА

другий розділ - к. е. н., доцент Інна АФАНАС'ЄВА

Нормоконтролер: старший викладач Наталія ЗАДЕРАКА

Київ 2023

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і аудит»

ЗАТВЕРДЖУЮ
завідувач кафедри
Тетяна КОСОВА
«19» травня 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи
здобувача вищої освіти ШУБИ Дар'ї Олександрівни
(прізвище, ім'я у родовому відмінку)

1. Тема кваліфікаційної роботи «Облік і аудит розрахунків з покупцями та замовниками підприємства» затверджена наказом ректора від 20.04.2023 № 530 /ст.
2. Термін виконання роботи: з 22.05.2023 до 25.06.2023.
3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова база, дані Державної служби статистики України, дані обліково-інформаційної системи підприємства, фінансова, податкова, статистична звітність підприємства.
4. Зміст пояснювальної записки:

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ

- 1.1. Сутність розрахунків з покупцями і замовниками як об'єкта обліку та аудиту
- 1.2. Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками
- 1.3. Організація та задачі обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками.

Висновки до розділу 1

РОЗДІЛ 2. ОБЛІК І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В УМОВАХ ТОВ «РІВНЕАЗОТ»

- 2.1. Документальне оформлення операцій та облік розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві
- 2.2. Відображення операцій щодо розрахунків з покупцями і замовниками у фінансовій та податковій звітності підприємства
- 2.3. Аудит розрахунків з покупцями і замовниками та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства

Висновки до розділу 2

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу:

ЛИСТ 1. Сутність розрахунків з покупцями і замовниками як об'єкта обліку та аудиту. ЛИСТ 2. Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками. ЛИСТ 3. Організація та задачі обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками. ЛИСТ 4. Документальне оформлення операцій та облік розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві. ЛИСТ.5. Відображення операцій щодо розрахунків з покупцями і замовниками у фінансовій та податковій звітності підприємства. ЛИСТ.6. Аудит розрахунків з покупцями і замовниками та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Написання першого розділу кваліфікаційної роботи та надання його керівнику	22.05.2023 – 28.05.2023	
2	Написання та оформлення матеріалів другого розділу кваліфікаційної роботи і надання його керівнику	29.05.2023 – 04.06.2023	
3	1. Узгодження кваліфікаційної роботи з науковим керівником. 2. Проходження нормоконтролю та перевірку на академічну доброчесність. 3. Отримання рецензії та відгуку на кваліфікаційну роботу. 4. Підготовка виступу.	05.06.2023 – 08.06.2023	
4	1. Переплетення кваліфікаційної роботи, підготовка презентації та доповіді 2. Подання кваліфікаційної роботи та супровідних документів секретарю ДЕК	09.06.2023 – 11.06.2023 12.06.2023	

7. Консультанти з окремих розділів

РОЗДІЛ	КОНСУЛЬТАНТ (посада, прізвище, ім'я, по батькові)	ПІДПИС, ДАТА	
		ЗАВДАННЯ ВИДАВ	ЗАВДАННЯ ПРИЙНЯВ
РОЗДІЛ 1	к. е. н. Інна АФАНАС'ЄВА		
РОЗДІЛ 2	к. е. н. Інна АФАНАС'ЄВА		

8. Дата видачі завдання: «19» травня 2023 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ к. е. н. Інна АФАНАС'ЄВА
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Дар'я ШУБА

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційна роботи: «Облік і аудит розрахунків з покупцями та замовниками підприємства»: 68 с., 12 рис., 12 табл., 43 літературне джерело.

Мета випускної роботи: на підставі дослідження теоретико-практичних аспектів обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками сформулювати висновки щодо стану системи управління заборгованістю.

Об'єкт дослідження – процес обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками суб'єкта господарювання.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками ПрАТ «Рівнеазот».

Методи дослідження: індукція та дедукція, аналіз і синтез, моделювання, абстрагування, документування, розрахунково-аналітичні методи.

Результати дослідження щодо удосконалення аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками та планування аудиту дебіторської заборгованості запропоновані для впровадження в практичну діяльність ПрАТ «Рівнеазот».

ОБЛІК, АУДИТ, ТОВАРИСТВО, РОЗРАХУНКИ З ПОКУПЦЯМИ ТА ЗАМОВНИКАМИ, ФІНАНСОВА ЗВІТНІСТЬ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄСВ –Єдиний соціальний внесок

МСА – Міжнародні стандарти аудиту

МСБО – Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку

МСФЗ – Міжнародні стандарти фінансової звітності

НП(С)БО – Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку

ПДВ – Податок на додану вартість

ПКУ – Податковий кодекс України

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ.....	10
1.1. Сутність розрахунків з покупцями і замовниками як об'єкта обліку та аудиту.....	10
1.2. Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками.....	22
1.3. Організація та задачі обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками.....	26
Висновки до розділу 1.....	31
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В УМОВАХ ТОВ «РІВНЕАЗОТ».....	34
2.1. Документальне оформлення операцій та облік розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві.....	34
2.2. Відображення операцій щодо розрахунків з покупцями і замовниками у фінансовій та податковій звітності підприємства.....	44
2.3. Аудит розрахунків з покупцями і замовниками та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи товариства.....	47
Висновки до розділу 2.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність проблеми. У результаті військово-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні відбулося падіння внутрішнього валового продукту, знецінення національної валюти та зростають усі види заборгованості. Усі ці фактори негативно впливають на економічний розвиток держави, але важливим сектором економіки залишається підприємництво. Саме на підприємництво держава покладає надії, від ефективності підприємництва залежать позитивні зміни економіці країни.

Значна частина суб'єктів підприємницької діяльності характеризується низькою платоспроможністю не тільки під впливом зовнішнього середовища, але й через неефективне управління боргами, зокрема дебіторською заборгованістю та невміле використання можливостей таких складових системи управління як облік та аудит. Ефективний облік розрахунків з покупцями та замовниками залежить від якісної організації обліку, документального оформлення операцій з дебіторською заборгованістю, здійснення аудиту розрахунків з покупцями та замовниками, що дозволяє убезпечити господарюючого суб'єкта від фактів зловживання, перекручень та шахрайства.

Вагомий внесок у дослідження теоретико-прикладних та організаційно-методичних аспектів обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками здійснили провідні вітчизняні науковці, як Вивчення головних питань обліку розрахунків з покупцями і замовниками дослідили такі вчені у своїх роботах, як Бутинець Ф.Ф., Герасимович А.М., Гуцайлюк З.В. Даньків Й.Я., Єфіменко В.І., Кіндрацька Л.М., Кірейцев Г.Г., Кузьмінський Ю.А., Лінник В.Г., Пушкар М.С., В.В. Сопко, Хом'як Р.Л., Чебанова Н.В. та інші. Незважаючи на значну кількість наукових праць питання удосконалення обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками суб'єктів господарювання різних видів економічної діяльності залишаються актуальними.

Мета роботи – на підставі дослідження теоретико-практичних аспектів обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками сформулювати висновки щодо стану системи управління заборгованістю.

Для досягнення поставленої мети вирішено наступні **завдання**:

дослідити сутність розрахунків з покупцями та замовниками як об'єкта обліку та аудиту;

надати характеристику нормативно-правового регулювання обліку і аудиту розрахунків з покупцями та замовниками;

визначити особливості організації та задачі обліку і аудиту розрахунків з покупцями та замовниками;

розглянути документальне оформлення розрахункових операцій з покупцями та замовниками ПрАТ «Рівнеазот»;

дослідити порядок відображення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками у фінансовій звітності ПрАТ «Рівнеазот»;

визначити особливості аудиту розрахунків з покупцями та замовниками та визначити шляхи удосконалення обліково-інформаційної системи підприємства.

Об'єкт дослідження – процес обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками суб'єкта господарювання.

Предмет дослідження – сукупність теоретико-методичних та практичних аспектів обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками ПрАТ «Рівнеазот».

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети дослідження використані наступні загальнонаукові та імперичні методи дослідження: індукція та дедукція (для аналізу наукових підходів щодо розрахунків з покупцями та замовниками як об'єкта обліку та аудиту), аналіз та синтез (для здійснення класифікації дебіторської заборгованості, визначення основних підходів до трактування об'єкту дослідження), моделювання (для визначення процесу аудиту розрахунків з покупцями та замовниками на етапах організації, планування та формування аудиторської думки), абстрагування (формулювання пропозицій та висновків щодо питань дослідження), документування (для оцінки

стану синтетичного обліку розрахунків та відображення інформації про них у звітності підприємства), розрахунково-аналітичні (для дослідження системи обліку розрахунків з покупцями та замовниками).

Інформаційною базою дослідження є законодавчо-нормативні документи, наукові публікації зарубіжних та вітчизняних вчених, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, фінансова звітність ПрАТ «Рівнеазот».

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження щодо удосконалення аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками та планування аудиту дебіторської заборгованості запропоновані для впровадження в практичну діяльність ПрАТ «Рівнеазот».

Структура, зміст та обсяг випускної роботи. Випускна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст кваліфікаційної роботи розміщено на 68 сторінках друкованого тексту, у тому числі 12 таблиць, 12 рисунків та 5 додатків на 10 сторінках.

Список використаних джерел включає 43 найменувань, які подано на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ЗАСАДИ ОБЛІКУ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ

1.1. Сутність розрахунків з покупцями і замовниками як об'єкта обліку та аудиту

Облік і аудит розрахунків з покупцями та замовниками являється одним із найбільш актуальних та складних питань досліджень, що зумовлено проблемою не платежів в умовах воєнного стану, значного недоотримання грошових коштів суб'єктами господарювання за рахунок значної величини заборгованості покупців і замовників. У свою чергу наявність значної суми дебіторської заборгованості по розрахунках з покупцями та замовниками призводить до відволікання господарських засобів постачальника та недостатності коштів для покриття поточних витрат та податкових зобов'язань.

У Балансі (Звіті про фінансовий стан) будь-якого господарюючого суб'єкта господарювання обов'язково є дебіторська заборгованість, наявність якої обумовлена заборгованістю підзвітних осіб, боргом покупців товарів та продукції та замовників робіт або послуг. Розрахунки з покупцями та замовниками виникають у процесі кругообігу господарських засобів та їх виникнення та перетворення пов'язано з розвитком товарного виробництва та рухом капіталу. У свою чергу рух капіталу на усіх стадіях відбувається у межах відповідної розрахунково-платіжної системи, яка збалансовує товарно-грошові потоки та забезпечують задоволення боргових вимог між контрагентами [1].

Правильна організація та ведення бухгалтерського обліку, налагоджений процес документування розрахунків з покупцями та замовниками являються передумовою ефективного функціонування суб'єкта господарювання. Серед практиків є поширеним ототожнення розрахунків з покупцями та замовниками з погашенням дебіторської заборгованості, що прирівнює розрахунки до

фактичних платежів та звужує їх відображення до висвітлення нарахування та погашення дебіторської заборгованості.

Поняття «розрахунки» виходить із системи взаємовідносин між суб'єктами господарювання, якими можуть виступати як фізичні так і юридичні особи, пов'язано з виникненням розрахунків під час виконання юридично оформлених зобов'язань за операціями товарного та нетоварного характеру [1].

Відповідно суті та функцій розрахунки з покупцями та замовниками мають важливим інструментом регулювання економічних відносин між господарюючими суб'єктами. На підставі аналізу підходів до визначення поняття «розрахунки» надано його характеристику з точки облікового, юридичного та економічного підходів (рис. 1.1). Наведені визначення свідчать про взаємозв'язок підходів до визначення поняття «розрахунки», що необхідно врахувати при організації обліку операцій щодо розрахунків з покупцями товарів, продукції та замовників послуг та робіт, та потребує відображення у системі бухгалтерського обліку усіх складових розрахунків.

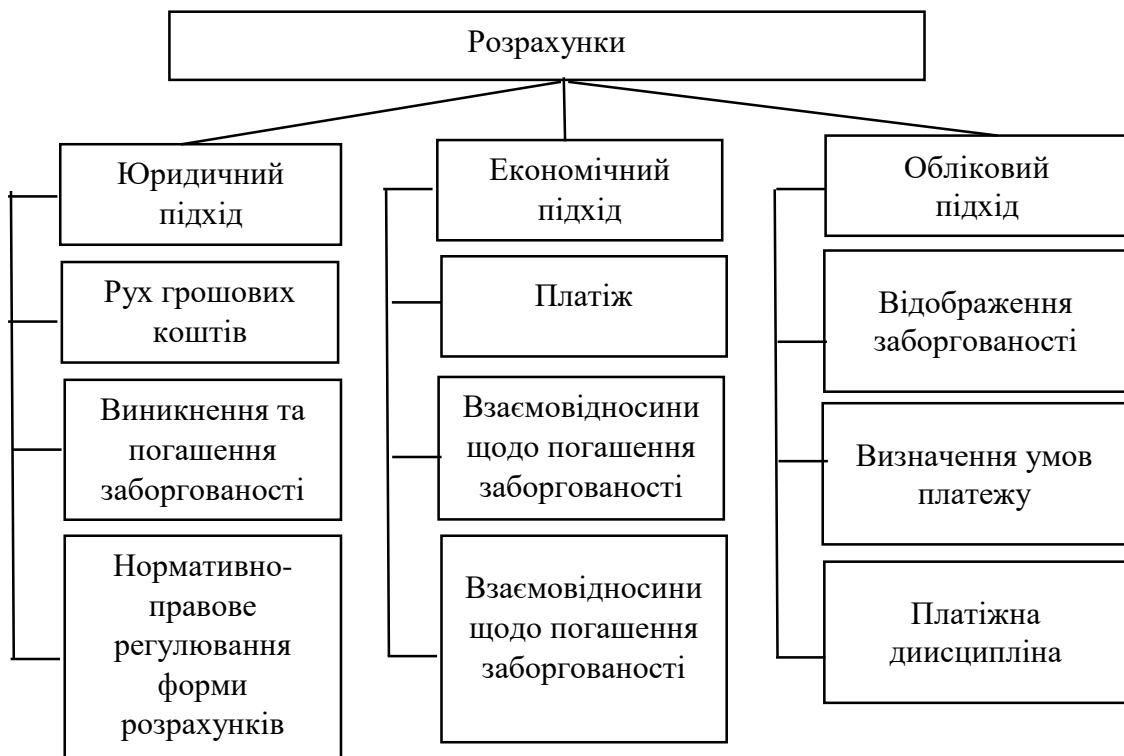

Рис. 1.1. Підходи щодо визначення поняття «розрахунки»

Джерело: [1]

Розрахунки являються об'єктом правового регулювання, вважаються складною структурою, яка включає сторони та учасників розрахункових відносин, об'єкт, права і обов'язки сторін тощо. Тому до елементів забезпечення виконання боргових зобов'язань відносяться наступні:

Розрахунки являються об'єктом правового регулювання, вважаються складною структурою, яка включає сторони та учасників розрахункових відносин, об'єкт, права і обов'язки сторін тощо. Тому до елементів забезпечення виконання боргових зобов'язань відносяться наступні:

- суб'єкти розрахункових взаємовідносин (розрахунки суб'єктів господарювання, населення, банківські установи та інші);
- об'єкт розрахунків (товари, готова продукція, послуги, роботи);
- місце проведення розрахунків (місцеві, внутрішньодержавні, міжнародні);
- принципи організації безготівкових розрахунків;
- час проведення платежу (строкові, дострокові, планові, прострочені);
- системи переказу грошей (електронний зв'язок, міжнародні комунікації SWIFT тощо);
- форма розрахунків, що встановлюється законодавчими актами (перекази, відкриті рахунки, інкасо, акредитиви);
- платіжні інструменти (платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, платіжні доручення, векселі, чеки, акредитиви, пластикові картки);
- гарантії платежу;
- ризики, що пов'язані із розрахунками;
- величина платежів.

Правовий характер поняття «розрахунки» розкривається через термін «розрахункові правовідносини», що розширює права та обов'язки усіх учасників договірних відносин.

Розрахункові правовідносини розповсюджуються на усіх учасників та забезпечують виконання зобов'язань контрагентами, а саме, покупець або замовник має в повному обсязі у певний термін сплатити зазначену у договорі (угоді, контракті) суму грошових коштів, у свою чергу постачальник має передати права власності на товар (продукцію, роботи, послуги). На комерційні банки покладено функцію забезпечення переказу грошових коштів покупця (замовника) продавцю за вказаними реквізитами. У загальному вигляді розрахунки у правовому полі виникають через здійснення платежу, що має певні особливості:

- об'єктом правовідносин являються гроші кошти, як засіб платіжних операцій, тобто зазначені правовідносини несуть грошовий характер;
- розрахунки мають здійснюватися при умові наявних грошових коштів на поточному або кредитному рахунку платника;
- обов'язкова участь банківської установи, платника та одержувача грошових коштів;
- розрахунки виступають у формі зобов'язань, які погашаються через реалізацію певних дій відповідно до вимог чинних нормативних актів [2].

Т.О. Меліхова у наукових публікаціях визначає серед найбільш поширених причин виникнення дебіторської заборгованості відсутність вільних грошових коштів у підприємства-покупця товарів (продукції, робіт, послуг), що відповідно призводить до несвоєчасної оплати наданих товарів, послуг, робіт [3].

Варто зазначити, що причини виникнення заборгованості можуть бути різні, основними з яких є:

- невідповідність обсягу наявних грошових коштів обсягу виробництва, послуг або робіт;
- низька платіжна дисципліна;
- зниження рівня платоспроможності покупця;
- порушення розрахунково-платіжної дисципліни;
- недоступність отримання банківських кредитів, особливо довгострокових;

- недосконалий механізм стягнення заборгованості [4].

Тому важливим питанням відображення в системі бухгалтерського обліку є класифікація дебіторської заборгованості, що має сприяти детальної інформації щодо виникнення та погашення заборгованості, формування резерву сумнівних боргів., що у тому числі дозволяє достовірно визначати майбутню вартість грошових коштів за умов погашення заборгованості.

Історично розрахунки розглядалися як певний об'єкт, який розглядали з точки зору взаємозв'язків категорій «зобов'язання», «розрахунки» та «заборгованість». Такі зв'язки активно досліджували прибічниками концепції зобов'язань, які наполягають на розмежуванні таких категорій. Зобов'язання являються дуже широким поняттям, що існують в усіх сферах фінансово-господарської діяльності господарюючого суб'єкта. Зобов'язання виникають через прийняття різних рішень, при чому не усі зобов'язання являються дійсними [1].

При оформленні договірних відносин зобов'язання набувають юридичного характеру та вважаються фінансовими. Виконання таких зобов'язань здійснюється через систему розрахунків, що виникають та припиняються у момент руху активів. Розрахунки для однієї сторони характеризуються як дебіторська заборгованість, а для іншої стають кредиторською заборгованістю.

Трактування поняття «розрахунки» з точки зору виникнення взаємовідносин між контрагентами передбачає виникнення розрахунків під час фактичного виконання фінансових зобов'язань за товарними та нетоварними операціями.

У нормативних актах, що регулюють відносини між суб'єктами господарського термін «покупець» не визначається достовірно, тому що цей термін використовується при певних умовах та операціях фінансово-господарської діяльності [5].

При визначенні поняття «покупець» в операціях з цінними паперами не визначається спосіб набуття власності, а лише зазначаються умови виконання контракту.

Саме при здійсненні операцій, які пов'язані з виробничими процесами, набуття власності настає через процеси реалізації матеріальних цінностей. У процесі реалізації виконаних робіт або наданих послуг найчастіше використовується термін «замовник». Як правило між виконавцем та замовником встановлюються договірні відносини, попередньо формується замовлення на виконання робіт або надання послуг. За таких умов замовник здійснює погашення заборгованості частинами та може контролювати виконання замовлення через закриття його окремих етапів.

Таким чином, поняття «замовник» можна вважати більш широким у порівнянні з поняттям «покупець». У системі бухгалтерського обліку відмінність між цими поняттями полягає у визначенні отриманого доходу від операцій з покупцями і замовниками та відповідно понесених задля отримання таких доходів витрат [6].

Характеристика зазначених понять подана у табл. 1.1.

Розрахунки з покупцями та замовниками як об'єкт обліку, тобто для відображення на рахунках бухгалтерського та у фінансовій звітності підприємства являються частиною поточної дебіторської заборгованості. У НП(С)БО 10 надається визначення поняття «дебіторська заборгованість» як суми боргу дебіторів на певну дату, боржниками у свою чергу визнаються особи, які внаслідок попередніх подій мають заборгованість перед контрагентами у розмірі певної суми грошових коштів, їх еквіваленти або інших активів.

Аналіз організаційної структури товариства дозволяє сформувати висновки щодо достатньої кількості підрозділів для організації обліку за центрами відповідальності та виділити декілька підрозділів, які забезпечують облік, контроль та аналіз заборгованості.

Таблиця 1.1

Порівняльна характеристика понять «покупець» та «замовник»

№ з/п	Ознака	Покупці	Замовники
1	Юридичний статус	Фізична або юридична особа	Фізична або юридична особа
2	Роль у господарських відносинах	Відображає юридичний статус громадянина або організації, які вступають в регульовані законодавством правовідносини купівлі-продажу, користування послугами	Відображає юридичний статус громадянина або суб'єкта господарювання, які вступають в регульовані законодавчо-нормативними актами правовідносини купівлі-продажу, користування послугами
3	Наявність договорів, угод, контрактів щодо реалізації товарів та готової продукції, надання послуг, виконання робіт	Не являється обов'язковим	Являються обов'язковою умовою, залежить від специфіки операцій та виду економічної діяльності
4	Відношення до кінцевого продукту	Об'єкт може бути перепроданий або обміняний	Являється споживачем замовлення
5	Цикл здійснення операції	Складається із етапів реалізації товарів, продукції, робіт, послуг та погашення заборгованості	Включає більшу кількість етапів, включаючи етап контролю за виконанням замовлення, отримання послуги або роботи та сплати за них може здійснюватися у декілька етапів
6	Особливості визнання витрат	Витрати визначаються відповідно до положень НП(С)БО 16 «Витрати»	Можлива наявність додаткових витрат, які супроводжують операцію (витрати на оформлення замовлення, здійснення контролю за виконанням замовлення)
7	Особливість визнання доходів від реалізації	Дохід визначається при реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (передачі прав власності під час підписання відповідного акту)	Дохід може визнаватися на кожному етапі реалізації замовлення

Джерело: Розробка автора за [7]

Організаційна структура товариства представлена на рис. 1.2.

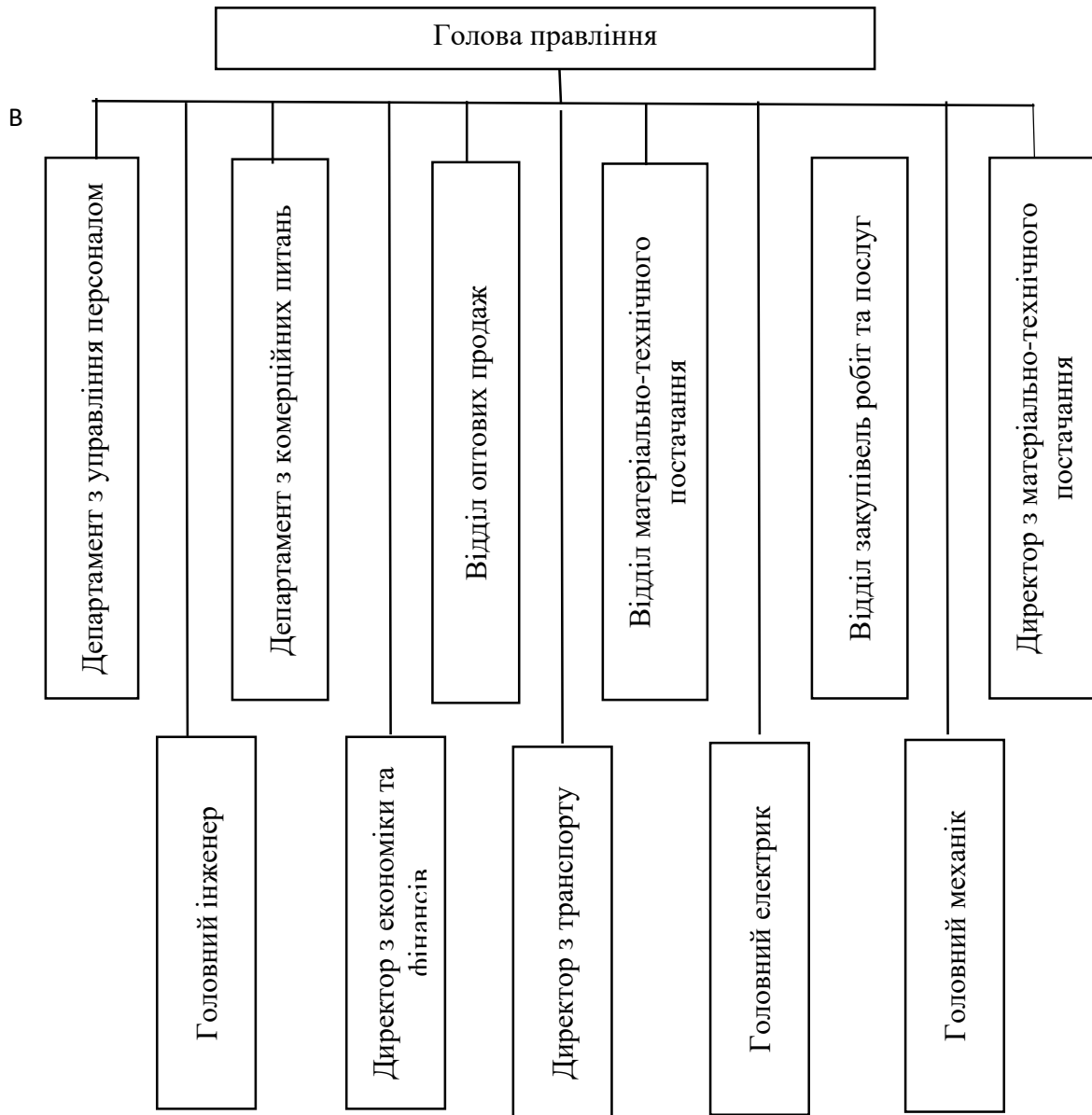

Рис. 1.2. Організаційна структура товариства

Джерело: [8]

Реалізація продукції, аналіз сегментів ринку здійснюють певні департаменти підприємства, що дозволяє організувати облік та контроль розрахунків з покупцями та замовниками за центрами відповідальності [8].

Основні терміни, що пов'язані з оцінкою, розкриттям інформації про дебіторську заборгованість, врегульовано НП(С)БО 10 та подано у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Основні терміни, що містяться у національному стандарті

№ з/п	Термін	Визначення
1	Дебітори	юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів
2	Дебіторська заборгованість	сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату
3	Поточна дебіторська заборгованість	сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу
4	Довгострокова дебіторська заборгованість	сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу
5	Сумнівний борг	поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником
6	Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості	сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів

Джерело: [9]

На основі аналізу наукових публікацій сформовано перелік основних елементів розрахункових взаємовідносин, який включає:

- учасників операцій (комерційні банки, суб'єкти господарювання – фізичні та юридичні особи);
- об'єкти розрахунків (товари, продукція, роботи, послуги, податки, збори, платежі);
- місце проведення розрахунків (внутрішні, зовнішні);
- види платежів (строкові, довгострокові);
- системи переказу грошових коштів;
- форми розрахунків;
- способи погашення боргів;
- платіжні інструменти;

- наявність гарантій;
- наявність посередників;
- ризики;
- обсяг платежів [10], [11].

Розрахункові операції для цілей відображення своєчасної та достовірної інформації у системі бухгалтерського обліку є об'єктом обліку та приймає участь у динамічному процесі платежів. Тут важливо зауважити, що розрахункові операції пов'язані зі певним оформленням та погодженням документів, побудові графіку платежів та формування платіжної дисципліни. Але такі операції також можуть мати певні негативні моменти: надмірний обсяг заборгованості, що викликає відволікання коштів з обороту, неможливість своєчасного погашення боргів. Усі перераховані фактори свідчать про невідповідний фінансовий стан, низькій рівень платоспроможності.

У НП(С)БО 13 дебіторська заборгованість розглядається як вид фінансового активу, який визнається у вигляді контракту, що надає можливість отримувати грошові кошти або інші фінансові активи від контрагента [12].

У системі бухгалтерського обліку за національними стандартами розрахунки з покупцями та замовниками розглядаються як певний вид поточної дебіторської заборгованості. Зазначимо, що відповідно до НП(С)БО 10 дебіторська заборгованість виникає в результаті:

- відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг;
- перерахування грошових коштів продавцю або постачальнику у вигляді авансового платежу;
- перерахування грошових коштів як передоплати по інших операцій та обов'язкових платежах [9].

Ключовим питання національного стандарту являється оцінка дебіторської заборгованості. Поточна дебіторська заборгованість оцінюється на дату її зарахування, на дату складання фінансової звітності та при списанні її як безнадійної. На рис. 1.3 представлено порядок оцінки поточної дебіторської заборгованості.

Рис. 1.3. Оцінка поточної дебіторської заборгованості

Джерело: [9]

Для розрахунку резерву сумнівних боргів, оцінки боргів дебіторська заборгованість групується відповідно до фактичного погашення контрагентами заборгованості (табл. 1.3).

За умов з'ясування неможливості погашення покупцями та замовниками своєчасно погасити заборгованість за товари, продукцію, роботи та послуги необхідно впровадити ефективні методи стягнення заборгованості. До таких методів можна віднести реструктуризацію боргу, своєчасну звірку платежів, своєчасне попередження боржників.

Таблиця 1.3

Види дебіторської заборгованості для цілей формування резерву сумнівних боргів

№ з/п	Вид заборгованості	Визачення
1	Поточна дебіторська заборгованість	Дебіторська заборгованість, яка виникає під час нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу
2	Довгострокова дебіторська заборгованість	Дебіторська заборгованість, що не виникає під час нормального операційного циклу та буде погашена після настання 12 місяців з дати балансу
3	Сумнівна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви відносно її погашення боржником. Однією з причин сумніву є непогашення заборгованості у період настання строку оплати.
4	Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення покупцями або замовниками або за якою минув строк позовної давності

Джерело: [9]

Таким чином, оцінка розрахунків з покупцями та замовниками як об'єкту бухгалтерського обліку, вимагає значної уваги з боку працівників бухгалтерського обліку. Від правильної оцінки таких розрахунків залежить рівень заборгованості, стан платіжної дисципліни та ефективність усіх розрахункових операцій.

1.2. Нормативно-правове регулювання обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками

В практиці національних нормативних актів відсутній єдиний нормативний акт, який системно врегульовує основи розрахункових відносин суб'єктів господарювання усіх сфер економічної діяльності. Зазначимо, що у більшості країн існує документ (Торговельний кодекс), який забезпечує регулювання усіх розрахункових операцій. Але науковці визнають, що підхід до розрахунків з однієї позиції залишає поза увагою важливі елементи регулювання розрахунків [1]. Розрахунки з покупцями та замовниками в першу чергу регулюються законодавчо-нормативним актами господарського характеру. Враховуючи різний характер заборгованості, що виникає через юридичні взаємовідносини з різними контрагентами, у тому числі зарубіжними, рівні нормативного регулювання згруповано відповідно до сфер застосування, що наведено на рис. 1.4.

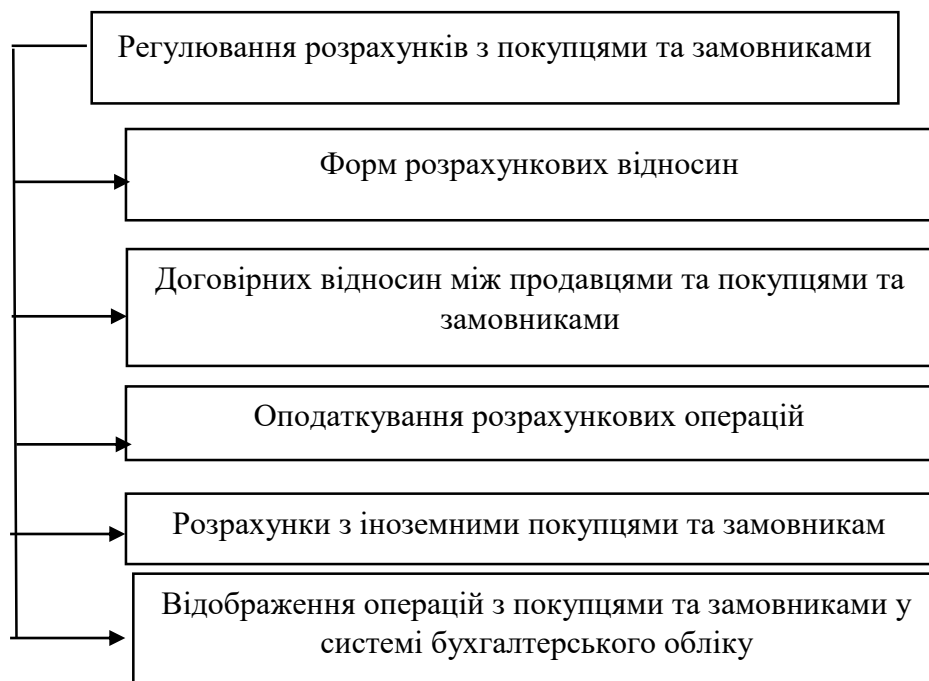

Рис. 1.4. Вили нормативного регулювання розрахунків з покупцями та замовниками

Джерело: Розробка автора

Характеристику основних законодавчо-нормативних актів, що регулюють питання обліку та аудиту розрахунків з покупцями та замовниками представлено у табл. 1.4.

Таблиця 1.4

**Характеристика законодавчо-нормативних актів з обліку та аудиту
розрахунків з покупцями та замовниками**

№ з/п	Нормативний акт	Характеристика нормативного акту
1	2	3
1	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [13]	Визначає правові засади організації та ведення бухгалтерського обліку в Україні, основні принципи бухгалтерського обліку. Містить визначення основних об'єктів бухгалтерського обліку. Визначає рівні регулювання організації та ведення бухгалтерського обліку. Порядок регулювання обліку у комерційних банках та державному секторі.
2	План рахунків бухгалтерського обліку майна, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [14]	Містить повний перелік синтетичних рахунків, що за економічною однорідністю об'єднано у класи. Містить клас позабалансових рахунків, на які принцип подвійного запису не розповсюджується
3	«Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [15]	Регулює процес застосування рахунків синтетичного обліку, визначає кореспондуючі рахунки.
4	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [9]	Регулює порядок організації та ведення бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та формування інформації про неї у фінансовій звітності. Визначає основні поняття, що пов'язані із видами заборгованості, її оцінкою та формування резерву сумнівних боргів. Характеризує основні методи оцінки дебіторської заборгованості, порядок її списання та нарахування резерву сумнівних боргів
5	Господарський кодекс [16]	Встановлює правові основи господарської діяльності, визначає сутність господарського зобов'язання та причини їх виникнення; визначає суб'єктів розрахункових операцій; умови і підстави зупинки господарських зобов'язань
6	Цивільний кодекс [17]	Регулює особисті майнові та немайнові цивільні відносини, що базуються на юридичній рівності, майновій самостійності

Закінчення табл. 1.4

1	2	3
7	Податковий кодекс України [18]	Врегулює відносини у сфері адміністрування податків і зборів, визначає податкову систему та податкову політику держави
8	НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [19]	Визначає компоненти фінансової звітності, принципи їх складання, порядок розкриття інформації про об'єкти бухгалтерського обліку у статтях фінансової звітності. Норми стандарту застосовуються юридичними особами усіх форм власності (за виключенням комерційних банків та суб'єктів державного сектору)
9	Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства [20]	Встановлюють порядок формування облікової політики як сукупності принципів, методів та процедур. Визначено зміст Наказу про облікову політику, основні розділи та відповідність їх змісту національним положенням бухгалтерського обліку або іншим стандартам. Закріплює принципи самостійного вибору певних методів серед альтернативних варіантів, що містяться у національних стандартах
10	Закон «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» [21]	Регулює порядок аудиту фінансової звітності в Україні, зазначає методологічні основи аудиту; регламентує застосування міжнародних стандартів аудиту у якості національних; визначає порядок створення суб'єктів аудиторської діяльності, функціонування органів суспільного нагляду
11	Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» щодо забезпечення аудиторської діяльності на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки» [22]	Врегулює особливості реєстрації та видалення із реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності, здійснення аудиторської діяльності в умовах воєнного стану суб'єктами аудиторської діяльності
12	Міжнародні стандарти аудиту [23]	Визначають основні положення аудиту, оглядів, надання впевненості на етапах планування, проведення та формування аудиторської думки; охоплюють питання визначення аудиторського ризику, оцінки суттєвості та оцінки системи внутрішнього контролю; визначають базові положення щодо незалежності аудиту та професійного судження аудитора

Джерело: Розробка автора

У період воєнного стану законодавчим актом внесено зміни до Закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» у частині виключення із реєстру аудиторів, які відповідають хоча б одному з наступних критеріїв:

- суб'єкт являється громадянами країни, що здійснює збройну агресію проти України;
- суб'єкт являється аудитором, членом професійних організацій аудиторів та бухгалтерів країни, що здійснює збройну агресію проти України;
- суб'єкт здійснює аудиторську діяльність у складі аудиторських фірм, які зареєстровано на території країни-агресора тощо [22].

Зазначеним законодавчим актом внесені значні зміни на період дії воєнного стану та протягом трьох та більше місяців після його припинення (для деяких дій) у порядок застосування відповідальності за порушення вимог закону відносно своєчасності та повноти подання відомості про суб'єктів аудиторської діяльності, несвоєчасності сплати внесків аудиторами.

Сучасний етап розвитку економіки свідчить про те, що трансформацію ролі бухгалтерського обліку на підприємстві, що викликано змінами оподаткування підприємств за вимогами податкового законодавства [24], яке створив законодавчі умови для обліку в оподаткуванні. Під час здійснення фінансово-господарської діяльності дебіторська заборгованість може перетворюватися у прострочені, а потім у безнадійну. В обліку доходів від списання безнадійної кредиторської заборгованості у НП(С)БО 15 «Дохід» не деталізована структура доходів [6]. На відміну від національних стандартів у ст. 14 ПКУ заборгованість одного платника податків перед іншим, що не стягнута після закінчення строку позовної давності, є безповоротною фінансовою допомогою.

Але варто зазначити, що у ст. 135 ПКУ зазначено, що до інших доходів включають у тому числі суму безповоротної фінансової допомоги, і суму безнадійної кредиторської заборгованості. Тобто, мова йдеться про ту ж саму заборгованість.

У ПКУ розрахунки між контрагентами, якими виступають як фізичні так юридичні особи, розрахунки пов'язані з виникненням зобов'язань щодо сплати податків [18]. Тому для цілей оподаткування операцій з реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) суб'єкт господарювання має вести облік доходів, витрат інших об'єктів відповідно до вимог чинних законодавчо-нормативних актів, щоби своєчасно та в повному обсязі нараховувати та погашати заборгованість перед бюджетом за податками, зборами та платежами.

1.3. Організація та задачі обліку і аудиту розрахунків підприємства з покупцями і замовниками

Розрахунки з покупцями та замовниками відіграють важливу роль у системі управління дебіторською заборгованістю, від ефективності якою залежить фінансовий стан суб'єкта господарювання, здатність своєчасно розраховуватися з контрагентами. Тому вважаємо за доцільне розглянути ключові завдання управління розрахунками з покупцями та замовниками, які включають:

- систематизацію та аналіз інформації про покупців, замовників та інших контрагентів суб'єктів господарювання, які приймають участь у процесі кругообігу господарських засобів;
- моніторинг стану заборгованості покупців та замовників за реалізовану продукцію (товари), надані послуги та виконані роботи;
- контроль за заборгованістю, строк сплати за якою ще не настав, а також сумнівної, простроченої та безнадійної заборгованості;
- застосування сучасних заходів стягнення простроченої дебіторської заборгованості;
- аналіз використання резерву сумнівних боргів, визначення його прогнозного рівня.

Зважаючи на елементи методу бухгалтерського обліку, що характеризують означену підсистему управління, завдання обліку розрахунків з покупцями та

замовниками тісно пов'язані з вирішенням ключових завдань управління цим об'єктом. Тому до основних задач бухгалтерського обліку таких розрахунків відносяться ті, що пов'язані із досягненням ефективного управління заборгованістю (рис. 1.5).

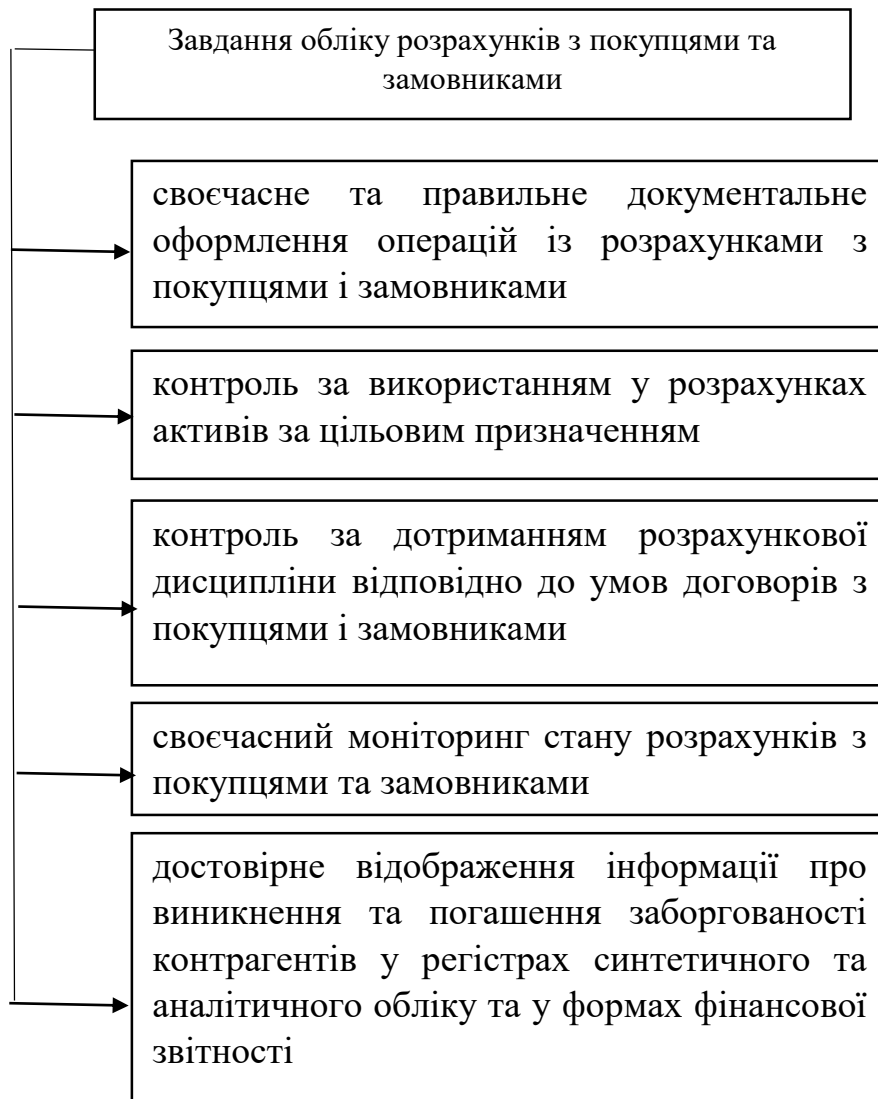

Рис. 1.5. Основні завдання бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Джерело: [25]

Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками полягає у визначенні та використанні ефективних способів та методів формування первинного обліку, вибору форми організації та ведення бухгалтерського обліку, побудова системи аналітичного обліку, застосування раціонального контролю за

станом заборгованості [26]. Розрахунки з покупцями та замовниками як вид дебіторської заборгованості потребують уваги з точки зору не тільки визначення, визнання та класифікації, але й основних аспектів організації обліку цього об'єкта.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та платоспроможності є фінансова звітність суб'єкта господарювання, яка формується у системі бухгалтерського обліку та має бути оприлюднена акціонерним товариством відповідно до нормативних документів. Інформація про поточну дебіторську заборгованість, що представлена у формах фінансовій звітності, характеризує стан розрахунків з покупцями товарів і продукції та замовників послуг і робіт. Така інформація використовується для оцінки розрахункової та платіжної дисципліни, аналізу основних показників ефективності використання грошових коштів [27], [28].

В системі національних стандартів бухгалтерського обліку значна увага приділяється визнанню та оцінці різних об'єктів обліку. При організації обліку розрахунків з покупцями та замовниками необхідно чітко застосовувати вимоги НП(С)БО 10 щодо критеріїв визнання дебіторської заборгованості (рис. 1.6).

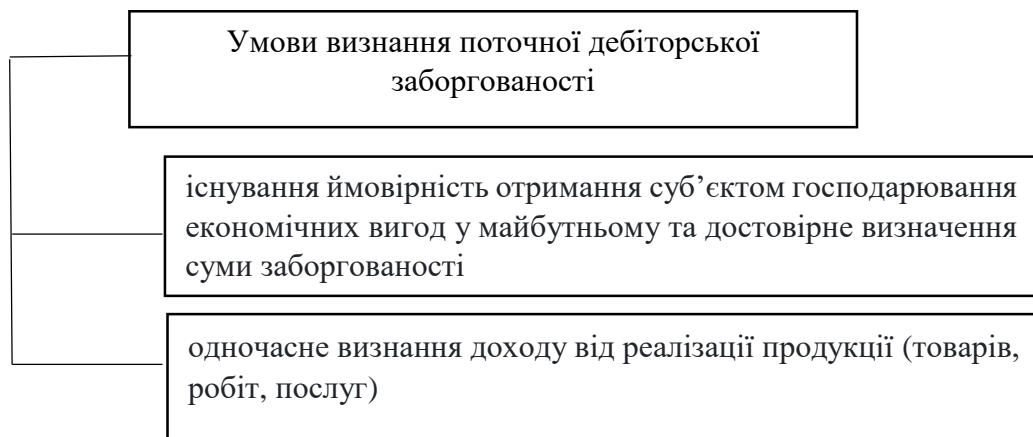

Рис. 1.6. Умови визнання поточної дебіторської заборгованості

Джерело: [9]

У випадку отримання передплати від покупців та замовників у суб'єкта господарювання виникають зобов'язання, для визначення балансової вартості яких використовують наступні види оцінок:

- історична собівартість;
- теперішня вартість.

Але в сучасних складних економічних умовах більшість операцій з реалізації продукції, надання послуг та виконання робіт здійснюються на умовах після оплати, що характеризує розрахунки з покупцями та замовниками як поточну дебіторську заборгованість.

Дебіторська заборгованість відображається по різному в бухгалтерському обліку та у фінансовій звітності. З точки зору бухгалтерського обліку доцільно формувати інформацію щодо розрахунків з контрагентами окремо по кожному дебітору та заборгованості, що дозволяє контролювати стан заборгованості та оперативно приймати рішення щодо усунення негативних наслідків неплатежів.

Аудиторська перевірка розрахунків з покупцями та замовниками є дієвим засобом контролю, за результатами якої надається підтвердження або спростування достовірності даних про дебіторську заборгованість у системі бухгалтерського обліку та у статтях фінансовій звітності. Зважаючи на сутність аудиту як незалежного виду фінансово-господарського контролю проведені аудиторські перевірки розрахунків з покупцями та замовниками сприяють підвищенню якості інформації, своєчасному виявленню або уникненню помилок, перекручень та фактів шахрайства [24].

Акціонерне товариство, яке за вимогами чинного законодавства має проводити обов'язковий аудит, для налагодження системи внутрішнього контролю та підвищення ефективності бухгалтерського обліку може організувати проведення внутрішнього аудиту із залученням зовнішніх аудиторів або організацією служби внутрішнього аудиту на підприємстві. Основними напрямками такої форми фінансово-господарського контролю являється:

- перевірка точності даних синтетичного та аналітичного обліку операцій

з покупцями та замовниками;

– перевірка оформлення та дотримання умов договорів (угод, контрактів) відповідно до вимог чинного законодавства;

– аналіз дотримання вимог чинного законодавства щодо ведення обліку розрахунків з покупцями та замовниками, доцільності та обґрунтованості прийняття управлінських рішень щодо здійснення розрахункових операцій, платіжної та розрахункової дисципліни.

Таким чином, метою аудиту розрахунків з покупцями та замовниками є перевірка правильності ведення обліку таких розрахунків та достовірності відображення інформації про розрахунки з покупцями та замовниками у фінансовій звітності.

Тому до ключових завдань аудиту розрахунків з покупцями та замовниками відносяться:

- підтвердження юридичної обґрунтованості кожного виду розрахунків з покупцями та замовниками;

- дослідження причин виникнення заборгованості та оцінка їх наслідків для системи управління дебіторською заборгованістю та фінансово-господарською діяльністю в цілому;

- впровадження заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості та визначення наявності реальних можливостей погашення кредиторської заборгованості;

- розробка заходів щодо попередження виникнення та погашення простроченої заборгованості покупцями та замовниками;

- впровадження регулярних інвентаризацій розрахунків з покупцями та замовниками та контроль її за строком позовної давності;

- перевірка правильності оформлення первинних документів (накладних, товарно-транспортних накладних, рахунків-фактури; податкових накладних; актів прийнятих робіт (виконаних послуг), угод, контрактів, договорів тощо) при виникненні розрахунків з покупцями і замовника, їх відповідність вимогам чинних законодавчо-нормативних актів;

- перевірка правильності відображення даних щодо виникнення та погашення заборгованості покупців та замовників в системі синтетичного та аналітичного обліку;
- перевірка правильності нарахування та використання резерву сумнівних боргів;
- перевірка правильності відображення інформації про розрахунки з покупцями і замовниками у фінансовій звітності, облікових регістрах;
- надання рекомендацій щодо підвищення ефективності синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками [26].

Отже, аудиторська перевірка розрахунків з покупцями і замовниками суб'єкта господарювання має на меті визначення правильності ведення обліку розрахунків з покупцями і замовниками. Аудиторська перевірка розрахунків з покупцями та замовниками включає певні послідовні етапи, які дозволять аудиторській групі або незалежному аудитору отримати необхідні аудиторські докази для формулювання аудиторської думки [29].

Однією із складових процесу організації бухгалтерського обліку є обрана суб'єктом господарювання облікова політика, вибір якої залежить від професійного судження обліковців, які приймають участь у формуванні положень облікової політики, при цьому можуть долучати до цього процесу спеціалістів інших сфер процесу управління. Зазначимо, що за організацію бухгалтерського обліку, формування та використання обраної облікової політики, достовірність показників фінансової звітності несе відповідальність керівник підприємства. Облікова політика обирається на довготривалий період, але вона може змінюватися через певні обставини. Обрана облікова політика відображається у Наказі про облікову політику, який відповідає вимогам до розпорядчих документів.

Висновки до розділу 1

1. Розрахунки з покупцями та замовниками виникають у процесі кругообігу господарських засобів, їх виникнення та погашення пов'язано з

розвитком товарного виробництва та рухом капіталу. Відповідно сутті та функцій розрахунки з покупцями та замовниками мають важливим інструментом регулювання економічних відносин між господарюючими суб'єктами. На підставі аналізу підходів до визначення поняття «розрахунки» надано його характеристику з точки облікового, юридичного та економічного підходів. Наведені визначення свідчать про взаємозв'язок підходів до визначення поняття «розрахунки», що необхідно врахувати при організації обліку операцій щодо розрахунків з покупцями товарів, продукції та замовників послуг та робіт, та потребує відображення у системі бухгалтерського обліку усіх складових розрахунків.

Розрахунки являються об'єктом правового регулювання, вважаються складною структурою, яка включає сторони та учасників розрахункових відносин, об'єкт, права і обов'язки сторін тощо. На основі аналізу наукових публікацій сформовано перелік основних елементів розрахункових взаємовідносин.

Розрахункові операції для цілей відображення своєчасної та достовірної інформації у системі бухгалтерського обліку є об'єктом обліку та приймає участь у динамічному процесі платежів, пов'язані із певним оформленням та погодженням документів, побудові графіку платежів та формування платіжної дисципліни.

2. Розрахунки з покупцями та замовниками в першу чергу регулюються законодавчо-нормативним актами господарського характеру. Враховуючи різний характер заборгованості, що виникає через юридичні взаємовідносини з різними контрагентами, у тому числі зарубіжними, рівні нормативного регулювання згруповано відповідно до сфер застосування. В практиці національних нормативних актів відсутній єдиний нормативний акт, який системно врегульовує основи розрахункових відносин суб'єктів господарювання усіх сфер економічної діяльності.

Досліджено зміст та призначення законодавчо-нормативних актів, що регулюють правові відносини між контрагентами, організацію та ведення

бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками, порядок проведення аудиту розрахунків в умовах воєнного стану, податкового законодавства щодо адміністрування податків, які виникають в процесі реалізації продукції (товарів, робіт та послуг). Зазначено особливості використання міжнародних стандартів аудиту у якості національних стандартів.

3. Розрахунки з покупцями та замовниками відіграють важливу роль у системі управління дебіторською заборгованістю, від ефективності якою залежить фінансовий стан суб'єкта господарювання, здатність своєчасно розраховуватися з контрагентами. Зважаючи на елементи методу бухгалтерського обліку, що характеризують означену підсистему управління, завдання обліку розрахунків з покупцями та замовниками тісно пов'язані з вирішенням ключових завдань управління цим об'єктом. Розглянуто ключові завдання управління розрахунками з покупцями та замовниками, обліку таких розрахунків та аудиторської перевірки такої заборгованості.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та платоспроможності є фінансова звітність суб'єкта господарювання, яка формується у системі бухгалтерського обліку та має бути оприлюднена акціонерним товариством відповідно до нормативних документів. Інформація про поточну дебіторську заборгованість, що представлена у формах фінансовій звітності, характеризує стан розрахунків з покупцями товарів і продукції та замовників послуг і робіт. Така інформація використовується для оцінки розрахункової та платіжної дисципліни, аналізу основних показників ефективності використання грошових коштів. Аудиторська перевірка розрахунків з покупцями та замовниками є дієвим засобом контролю, за результатами якої надається підтвердження або спростування достовірності даних про дебіторську заборгованість у системі бухгалтерського обліку та у статтях фінансовій звітності.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК І АУДИТ РОЗРАХУНКІВ З ПОКУПЦЯМИ І ЗАМОВНИКАМИ В УМОВАХ ПРАТ «РІВНЕАЗОТ»

2.1. Документальне оформлення операцій та облік розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві

Фінансово-господарська діяльність господарюючого суб'єкта не може здійснюватися без ведення документального оформлення фактично проведених операцій. Для дотримання розрахункової дисципліни дебіторська заборгованість по розрахунках з покупцями або замовниками має бути своєчасно та у повному обсязі зафіксована у відповідних документах. Документування як елемент методу бухгалтерського обліку визначають як процес створення документу із застосуванням різноманітних методів та засобів відображення на матеріальному носії.

Професор О.Ю. Редько характеризує систему організації обліку визначає категорію «суб'єкт бухгалтерського обліку», яким вважається суб'єкт господарювання в особі різних організаційних структур [27]. При цьому облік являється локальним процесом формування інформації про об'єкти для управління суб'єктом господарювання.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками має забезпечити:

- своєчасність перевірки стану таких розрахунків;
- попередження та уникнення простроченої дебіторської заборгованості;
- дотримання розрахункової дисципліни [28].

Процес обліку розрахункових операцій з покупцями та замовниками товариства представлено на рис. 2.1.

Розрахункові відносини між контрагентами виникають у процесі фінансово-господарської діяльності та оформлені укладанням договорів надання робіт або послуг. Договір або угода є юридичним та комерційним документом,

згідно з яким оформлено торгівельні відносини. Відповідно до вимог Господарського кодексу договір містить зобов'язання продавця передати та зобов'язання покупця прийняти товар, готову продукцію, послуги або роботи і сплатити грошові кошти. Основними складовими договору є: предмет договору, обов'язки сторін, строк дії, умови перевезення, порядку розрахунків, відповідальності сторін, форс-мажорні обставинам.

Рис. 2.1. Схема обліку розрахунків з покупцями і замовниками

Джерело:[29]

Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є документування, саме на первинній інформації ґрунтується обліковий процес. Тому важливо щоби усі господарські операції, що складають операційну, інвестиційну та фінансову діяльність суб'єкта господарювання, були зафіксовані у відповідному порядку під час здійснення господарської операції. Відповідальність за своєчасне складання первинних документів, достовірність інформації, що міститься у

таких носіях, передачу їх відповідно до встановленого порядку для обробки та групування даних, несуть особи, які підписали ці первинні документи. Складати, передавати документи доцільно відповідно до встановленого графіку документообігу. Контроль за дотриманням графіку документообігу має здійснювати головний бухгалтер підприємства.

Ефективна організація руху первинних документів щодо розрахунків з покупцями та замовниками полягає у:

- встановленні раціональних термінів створення, передачі та обробки інформації;
- визначенні конкретних строків руху первинних документів між відповідальними особами, підрозділами [31].

На кожний документ, який складається при реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) доцільно скласти оперограму. Так, наприклад, при відвантаженні товару постачальник надає накладну або видаткову накладну та податкову накладну. Накладні реєструються в журналі реєстрації накладних, а податкові накладні – у реєстрі отриманих та виданих податкових накладних.

Документування операцій з розрахунків з покупцями та замовниками містить значну кількість первинних документів, які являються різними за призначення, побудовою та характеризуються відповідними вимогами до змісту, кількості екземплярів. Але невід'ємною частиною процесу документального оформлення фактів господарського життя є правильність заповнення, своєчасність складання відповідного документа та наявність реквізитів, що стає об'єктом контролю з метою недопущення помилок та перекручень [32].

Відповідно до положень Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» технологію обробки даних та порядок документообігу підприємство обирає самостійно. Документообіг характеризують як процес створення та передачі документів та виконання різних облікових процедур з моменту складання документа до моменту їх передачі в архів.

На порядок документообігу впливають різні фактори, зокрема:

- організаційна структура підприємства;

- вид економічної діяльності;
- структура та склад бухгалтерської служби;
- обсяг господарських операцій;
- порядок оформлення документів;
- кількість контрагентів [33].

Отже, для правильного документального оформлення розрахунків з покупцями та замовниками доцільно приділяти увагу наступним питанням:

- відповідальним особам за складання та підписання первинних документів, потрібно перевіряти зміст операцій, за наслідками яких складено документ;
- діджиталізувати обліковий процес у частині первинного обліку, що дозволяє уникнути можливих помилок, надає можливість оперативно приймати управлінські рішення щодо постачання продукції, співпраці з певними контрагентами та своєчасності погашення ними заборгованості;
- скласти графік документообігу як додаток до Наказу про облікову політику, що затверджує порядок створення, обробки та передачі документів;
- сформувати під час здійснення господарської операції або після її завершення відповідний первинний документ з усіма необхідними реквізитами;
- закріпити відповідним документом список осіб, що мають право на підпис документів.

Процес виникнення розрахункових операцій пов'язаний з реалізацією готової продукції, товарів, послуг та робіт, виникненням та погашенням заборгованості покупців та замовників. Усі перелічені операції фіксуються у відповідних первинних документах.

Ф.Ф. Бутинець сформував перелік документів, якими оформлюють операції щодо розрахунків з покупцями та замовниками (рис. 2.2) [32].

Вказані документи є традиційними при здійсненні операцій з покупцями та замовниками. Кожне підприємство самостійно обирає перелік первинних документів, які складаються під час здійснення господарських операцій або після їх виконання.

Сучасні нормативні акти надають можливість суб'єктам господарювання розробляти та використовувати документи та облікові реєстри відмінивши типовість документів.

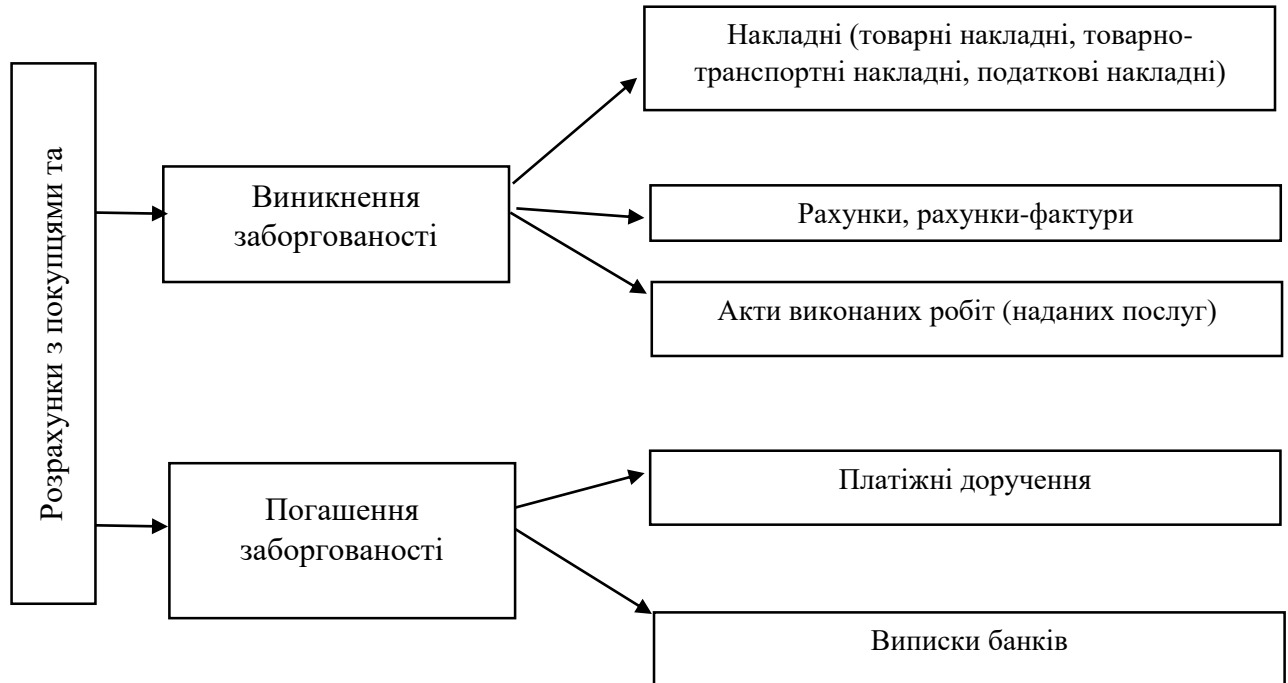

Рис. 2.2. Документальне оформлення виникнення та погашення заборгованості по розрахунках з покупцями та замовниками

Джерело: [30]

Як правило господарюючі суб'єкти використовують традиційні форми документів, а саме для аналітичного обліку та контролю намагаються удосконалити певні реєстри, де відображається більш детальна інформація про операції та об'єкти, покупців та замовників, стан їх заборгованості [33]. Так задля підвищення контрольних функцій обліку запропоновано відомість аналітичного обліку заборгованості покупців та замовників (табл. 2.1).

Поточна дебіторська заборгованість виникає через реалізацію продукції на умовах після оплати. Для узагальнення інформації про розрахунки з постачальниками та замовниками за відвантажену продукцію Планом рахунків запропоновано рахунок 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», який має певну систему субрахунків.

Таблиця 2.1

Відомість контролю заборгованості покупців та замовників

№ з/п	Дата відвантаження продукції (надання послуг, виконання робіт)	Первинний документ з реалізації продукції (надання послуг, виконання робіт) №, сума, грн	Загальна заборгованість		Погашення		Залишок заборгованості, грн.
			Кінцева дата	Сума, грн	Дата	Сума, грн	
1	2	3			5	6	7

Джерело: Розробк автора

Система рахунків для обліку розрахунків з покупцями та замовниками подано на рис. 2.3.

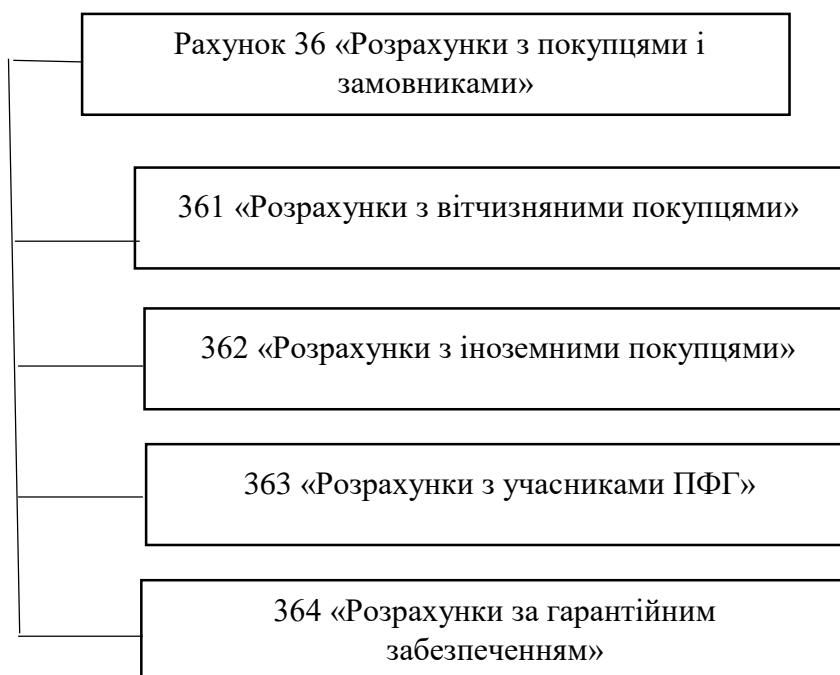

Рис. 2.3. Система рахунків для обліку розрахунків з покупцями та замовниками

Джерело: Розробка автора

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками має за мету забезпечувати деталізацію інформації про поточну дебіторську заборгованість,

що виникла в результаті реалізації готової продукції. Такий аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться товариством за кожним покупцем та замовником у відповідному журналі [34]. Основні бухгалтерські проведення з обліку розрахунків з покупцями та замовниками подано у табл. 2.2

Таблиця 2.2

Основні бухгалтерські проведення з обліку розрахунків з покупцями та замовниками

№ з/п	Господарська операція	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Відвантаження готової продукції	361	701
2	Відображення суми ПДВ	701	641/ПДВ
3	Списано собівартість реалізованої продукції	901	26
4	Надійшла оплата покупця	311	361
5	Зарахування короткострокового векселя на рахунок дебіторської заборгованості	341	361
6	Списана дебіторська заборгованість для покриття резерву сумнівних боргів	38	36
7	Повернення продукції покупцями	704	361
8	Залік взаємної заборгованості у разі бартерної операції	63	361
9	Стягнуто дебіторську заборгованість покупця, яка раніше вважалася безнадійною	361	716, 071
10	Повернення покупцю отримані кошти	361	311

Джерело: Розробка автора

Одним із ключових питань обліку дебіторської заборгованості, що пов'язана з реалізацією продукції покупцям, є формування резерву сумнівних боргів, який використовується для визначення чистої вартості поточної дебіторської заборгованості на дату складання фінансової звітності. Відповідний національний стандарт пропонує декілька методів визначення резерву сумнівних боргів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Методи визначення резерву сумнівних боргів

№ з/п	Метод	Порядок застосування
1	Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості	Величина резерву визначається на основі аналізу платоспроможності дебіторів
2	Застосування коефіцієнта сумнівності	Величина резерву визначається множенням залишку дебіторської заборгованості на початок звітнього періоду на коефіцієнт сумнівності
2.1	- розрахунок коефіцієнта сумнівності визначенням питомої ваги безнадійної заборгованості у чистому доході	
2.2	- класифікація заборгованості за строками непогашення	
2.3	- визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок періоду за попередні 3-5 років	

Джерело: [9]

Перший метод базується на визначенні резерву по кожному сумнівному боргу, при цьому визначається фінансовий стан кожного боржника та надається оцінка ймовірність погашення заборгованості.

Цей метод базується на приблизному визначенні стану заборгованості та наявності інформації про боржників. Його доцільно використовувати при наявності незначної кількості боржників.

Відповідно до другого методу розрахунок резерву проводиться на підставі класифікації поточної дебіторської заборгованості за термінами її несплати із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи дебіторської заборгованості. Коефіцієнт сумнівності (Кс) встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередні звітні періоди та визначається за формулою:

$$K_c = (\sum B_{zn} : D_{zn}) : i \quad (2.1)$$

де Бзн – фактично списана безнадійна заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи за певний місяць обраного для спостереження періоду;

Дзн – дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи на кінець певного місяця обраного для спостереження періоду;
і – кількість місяців в обраному для спостереження періоді.

Коефіцієнт сумнівності прямопропорційно залежить від строків прострочки дебіторської заборгованості. Величина резерву сумнівних боргів на кінець звітної періоду (Р) визначається сумою резервів по кожній групі дебіторської заборгованості:

$$P = \sum D_{zn} \times K_c \quad (2.2)$$

Варто зазначити, що залишок резерву сумнівних боргів на дату складання фінансової звітності не має перевищувати суму дебіторської заборгованості на ту саму дату. У Наказі про облікову політику товариства відображається обраний метод нарахування резерву сумнівних боргів, який має використовуватися протягом звітної року.

В облікових регістрах суму нарахованого резерву сумнівних боргів відображають у складі інших операційних витрат проведенням:

Д-т 944 «Сумнівні та безнадійні борги» Кт 38 «Резерв сумнівних боргів».

Відмітимо, що безнадійна дебіторська заборгованість списується у випадку коли минув строк позовної давності. У статті 257 Цивільного кодексу України строк позовної давності визначається як строк, у межах якого кредитор звернутися до судових органів щодо стягнення у боржника заборгованості.

Списання безнадійної заборгованості відбувається за рахунок резерву сумнівних боргів, за дебетом рахунку 38. Списання безнадійної заборгованості з балансу протягом строку позовної давності продовжують на позабалансовому субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» [33].

Основні бухгалтерські проведення з обліку формування та використання резерву сумнівних боргів подано у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні бухгалтерські проведення з обліку створення та використання резерву сумнівних боргів

№ з/п	Господарська операція	Кореспонденція рахунків	
		Дт	Кт
1	Формування резерву сумнівних боргів	944	38
2	Списання безнадійної заборгованості за рахунок резерву сумнівних боргів	38	361
3	Відображення заборгованості на позабалансовому рахунку	071	-
4	Відображено компенсацію заборгованості	361 311	716 361
5	Відображено погашення дебіторської заборгованості	-	071
6	Списана на витрати сума визнаної заборгованості, що не покрита резервом сумнівних боргів	944	361

Джерело: [33]

Формування резерву сумнівних боргів, списання заборгованості та інше визнання дебіторської заборгованості оформлюється бухгалтерською довідкою та розрахунком.

Варто зазначити, що особливу увагу необхідно приділяти безнадійній заборгованості, зокрема її визнанню та фактичному списанню, яке здійснюється за рахунок сформованого резерву сумнівних боргів. Якщо сума безнадійних боргів перевищує суму нарахованого резерву списання заборгованості відбувається за рахунок інших операційних витрат. Протягом трьох років така заборгованість обліковується на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» через можливість зміни платоспроможності боржника.

Отже, формування резерву сумнівних боргів та механізм обліку та списання безнадійної дебіторської заборгованості впливають на ефективність управління заборгованістю та витратами, загалом визначенню фінансового результату фінансово-господарської діяльності.

2.2. Відображення операцій щодо розрахунків з покупцями і замовниками у фінансовій та податковій звітності підприємства

У НП(С)БО 10 містяться положення щодо розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності (рис. 2.4).

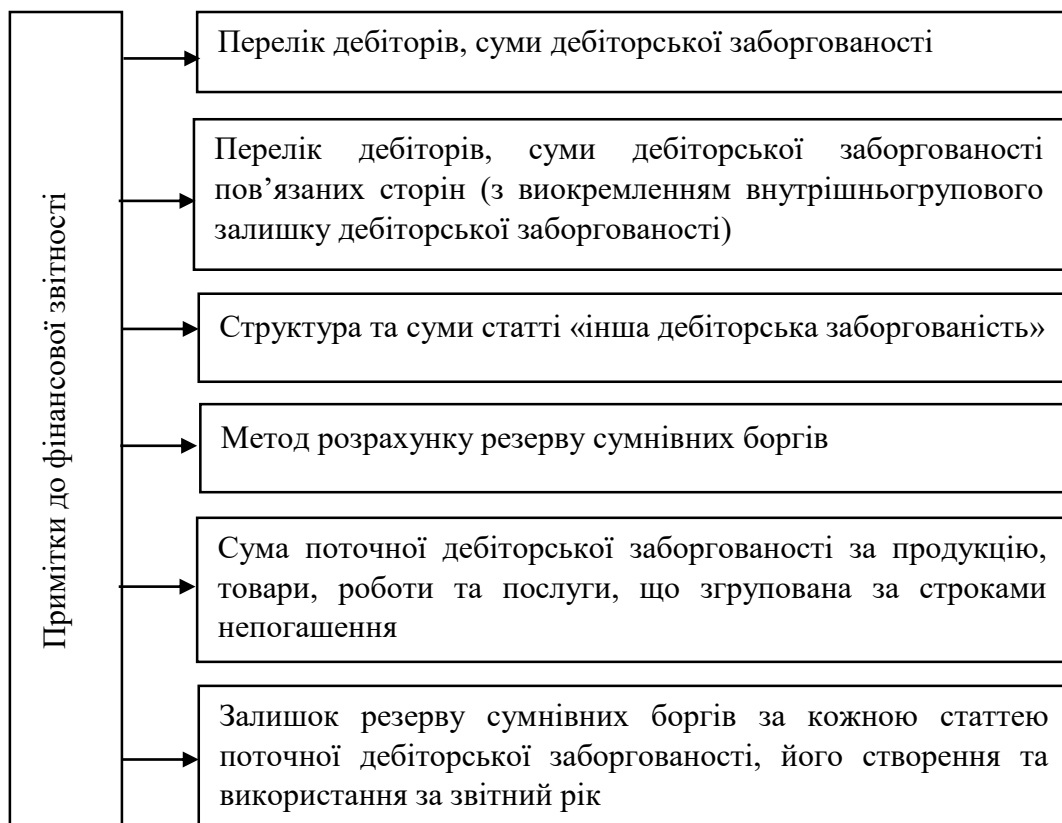

Рис. 2.4. Розкриття інформації про дебіторську заборгованість у примітках до фінансової звітності

Джерело: [19].

Нараховану суму резерву сумнівних боргів за звітний період включають у склад інших операційних витрат та відображають у Звіт про фінансові результати

(Сукупний дохід). Як було зазначено інформацію про формування, використання та залишок резерву сумнівних боргів детально розкривають у Примітках до фінансової звітності.

Організація бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками має забезпечувати своєчасне надання управлінському персоналу повної та релевантної інформації щодо стану розрахунків з боржниками за реалізовану продукцію з метою:

- дослідження динаміки дебіторської заборгованості;
- формування розрахункової та платіжної політики;
- систематизації інформації про покупців та замовників;
- контролю заборгованості, стану сумнівної та безнадійної заборгованості;
- оцінки платоспроможності боржника для створення резерву сумнівних боргів;
- формування порядку своєчасного та у повному обсязі погашення заборгованості; розрахунку прогнозного розміру резерву сумнівних боргів.

Операції з реалізації покупцям (замовникам) готової продукції, робіт або послуг є невід'ємною частиною системи обліку в оподаткуванні таких операцій. Серед визначених ПКУ непрямих податків є ПДВ, до об'єктів оподаткування яким відносять наступні операції:

- реалізація продукції (робіт, послуг) на митній території України, включаючи операції сплати вартості послуг за договором операційної оренди та інші операції з передачі права власності;
- операції ввезення або пересилання товарів (готової продукції) на митну територію України, отримання робіт, надання послуг, які надаються нерезидентами для їх використання на митній території України;
- операції із реалізації товарів, що експортовано за межі митної території України [18].

У системі податкової звітності ключовими документами являються декларації. Податкова декларація складається платниками податків за формою, яка визначається п. 46.5 статті 46 даного Кодексу та чинному на час її подання.

Податкова декларація має містити необхідні обов'язкові реквізити, а також відповідати змісту відповідного податку:

- форма документу (звітний, уточнюючий, звітний новий);
- звітний період;
- звітний період, який уточнюється у випадку подання уточнюючого розрахунку;
- повну назву платника податків за реєстраційними документами;
- код платника податків за Єдиним державним реєстром підприємств та установ України або податковий номер;
- реєстраційний номер облікової картки платника податків;
- місце реєстрації;
- назву контролюючого органу;
- дата звітування;
- підпис керівника та печатка [19].

Ставки податку встановлюються в залежності від бази оподаткування у наступних розмірах:

1. 20 відсотків;
2. 0 відсотків;
3. 7 відсотків по окремих операціях.

Звітним періодом є один календарний місяць, але у випадках, що визначені ПКУ, таким періодом стає календарний квартал:

1. Якщо підприємство реєструється як платник податку не з першого дня календарного місяця У такому випадку першим звітним періодом вважається період, що починається із дня такої реєстрації та закінчується останнім днем першого повного календарного місяця;

б) якщо податкова реєстрація підприємства анулюється не у останній день календарного місяця.

2.3. Аудит розрахунків з покупцями і замовниками та напрями удосконалення обліково-інформаційної системи товариства

Процес планування аудиту розрахунків з покупцями та замовниками товариства базується на формуванні загального плану проведення аудиту, у якому необхідно приділити увагу важливим та специфічним до економічної діяльності операціям щодо обліку таких розрахункових операцій та відображення їх наслідків у фінансовій звітності. Процес планування здійснюється з використанням положень МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності».

Відповідно до МСА 700-799 «Аудиторські висновки та звітність» процес планування має виявляти потенційні проблемні ділянки та сприяти якісному результату аудиторської перевірки. Аудиторська група або незалежний аудитор реалізують заплановані аудиторські процедури за використанням плану аудиту, у якому визначається характер, термін та обсяг запланованих аудиторських процедур.

План аудиту розрахунків з покупцями та замовниками складається з урахуванням попередньої оцінки системи внутрішнього контролю та визначення рівня загального аудиторського ризику, аналізуючи усі його складові та звертаючи особливу увагу тим складовим, на які може вплинути аудитор.

З метою забезпечення можливості зниження рівня аудиторського ризику (МСА 300-499 «Оцінка ризиків та дії у відповідь на оцінені ризики») та підвищення якості роботи аудитора, аудитор визначає певні етапи аудиторської перевірки з розкриттям детальної інформації щодо необхідних аудиторських процедур (МСА 500-599 «Аудиторські докази») [37].

Процес аудиту розрахунків з покупцями та замовниками доцільно здійснювати у наступній послідовності (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Процес аудиту розрахунків з покупцями та замовниками
Джерело: [26].

Враховуючи мету аудиту розрахунків з покупцями та замовниками та специфіку вітчизняної практики здійснення зовнішнього аудиту представимо етапи проведення аудиторських процедур аудиту, що детально представлені у плані аудиту (рис. 2.6).

Вважаємо доцільним розглянути детальніше кожен зазначений етап:

1. Перевірка положень облікової політики щодо розрахунків з покупцями та замовниками, які являються способом регулювання фінансово-економічних і господарських особливостей функціонування суб'єкта господарювання.

Облікова політика в частині розрахунків з покупцями та замовниками формується на основі принципів, методів та процедур та правил, вибір яких потребує системного підходу для оптимізації облікового процесу: перевірка

критеріїв визнання та оцінки заборгованості контрагентів підприємства; перевірка визначення складу заборгованості, відповідність її відображення чинному законодавству; перевірка нарахування резерву сумнівних боргів; перевірка ведення аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками [39].

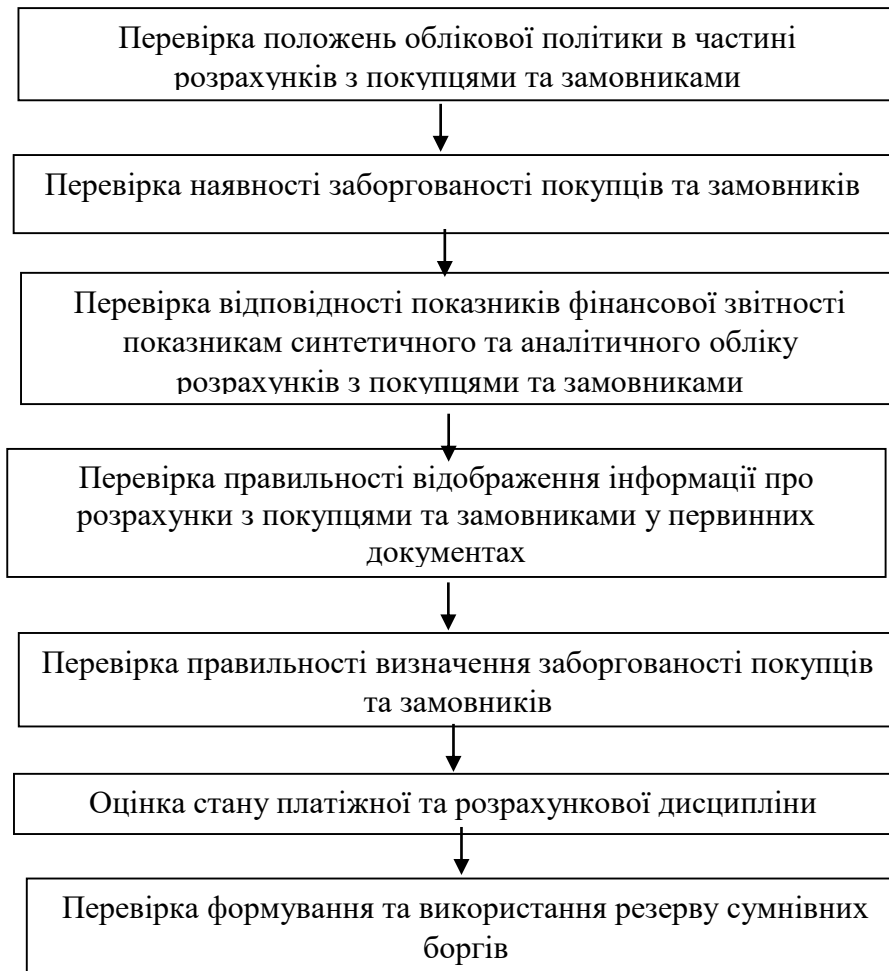

Рис. 2.6. Етапи проведення аудиту розрахунків з покупцями та замовниками

Джерело: [38].

2. Перевірка наявності заборгованості: перевірка періодичності проведення інвентаризації заборгованості; перевірка правильності оформлення результатів інвентаризації.

3. Перевірка відповідності показників фінансової звітності показникам синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з покупцями та замовниками:

перевірка організації синтетичного та аналітичного обліку розрахунків за центрами відповідальності; перевірка відображення у формах фінансової звітності за її видами та відповідність даним синтетичного та аналітичного обліку; перевірка відображення у звітності резерву сумнівних боргів, сумнівної та простроченої заборгованості.

Як зазначають науковці при здійсненні аудиторами перевірки економічної інформації покладено фінансову звітність [39]. При оцінці статей фінансової звітності до уваги беруть вплив різних факторів на показники компонент фінансової звітності.

Статті фінансової звітності відображають суми, що мають бути розшифровані, тому що групування інформації, її згортання за економічно однорідними елементами інколи не передає змісту господарських процесів та їх впливу. Крім того, аудиторські групи використовують додаткову інформацію щодо суб'єкта господарювання, яка збирається з різних джерел та безпосередньо не виділяється у системі бухгалтерського обліку. Зміст та обсяг такої інформації залежить від особливості виду економічної діяльності підприємства та конкретного господарюючого суб'єкта [40].

У загальному вигляді план аудиторської перевірки за основними етапами процесу аудиту представлено у табл. 2.5.

Підготовчий етап аудиту розрахунків з покупцями та замовниками починається з підписання договору на проведення аудиторської перевірки, де визначається об'єкт перевірки та основні положення відповідно до вимог господарського кодексу.

Аудитор збирає всю інформацію про підприємство, особливості його діяльності, контрагентів, ділову репутацію тощо [40]. Професор О. Петрик надає рекомендації щодо інформації, яка має бути зібрана на підготовчому етапі:

- перелік продукції, товарів, робіт або послуг, які реалізуються на умовах після оплати;
- наявність складів для зберігання готової продукції, їх місцезнаходження та кількість;

- характеристика та список покупців та замовників;
- динаміка обсягів реалізації продукції та виставлених рахунків, де відображаються сума та банківські реквізити;
- фінансова та розрахункова політика виробничого підприємства;
- загальна схема системи надання рахунків, контролю строків та обсягів погішення заборгованості [41].

Таблиця 2.5

План аудиту розрахункових операцій

Етап	Мета аудиторської перевірки	Методи перевірки	Аудиторські докази
Підготовчий	Виявлення особливостей фінансово-господарської діяльності підприємства, які впливають на організацію та ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками. Аналіз договірних умов. Оцінка системи внутрішнього контролю та областей підвищеного ризику.	Документальне дослідження, огляд, спостереження, анкетування та інші методи, що дозволяють сформулювати аудиторську думку щодо повноти та достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності щодо розрахунків з покупцями та замовниками	Статутні документи, Наказ про облікову політику, розпорядчі документи, результати попередніх перевірок; договори (угоди, контракти) з покупцями та замовниками
Основний	Проведення фактичної перевірки показників фінансової звітності, даних облікових регістрів; даних синтетичного та аналітичного обліку	Аналітичні процедури, документальна перевірка, вибіркова перевірка, розрахунки, спостереження, опитування	Регістри синтетичного та аналітичного обліку, фінансова звітність, Наказ про облікову політику, Договори (контракти, угоди), накладні, рахунки-фактури, банківські виписки, платіжні доручення
Завершальний	Формулювання аудиторської думки щодо стану розрахунків з покупцями та замовниками та достовірності інформації про них, складання аудиторського звіту; надання рекомендацій	Аналіз отриманих аудиторських доказів, систематизація і отриманої інформації	Робочі документи аудитора

Відповідно до вимог МСА після підписання договору на проведення аудиту важливим моментом є оцінка надійності системи внутрішнього контролю на підприємстві. Стан системи внутрішнього контролю впливає на оцінку загального аудиторського ризику, вибір аудиторських доказів та аудиторських процедур [42]. Обсяг аудиторських доказів та аудиторських процедур можуть змінювати у процесі проведення аудиторської перевірки розрахунків з покупцями та замовниками. Як правило в процесі оцінки системи внутрішнього контролю аудитор використовує такий дієвий метод як опитування (тестування), що проводиться за допомогою складених тестів.

Рекомендований план аудиту розрахунків з покупцями та замовниками представлено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

План аудиту розрахунків з покупцями та замовниками

№ з/п	Аудиторські процедури	Період перевірки	Виконавець	Аудиторські докази	Код робочого документа аудитора	Примітки
1	2	3	4	5	6	7
1	Перевірка положень Наказу про облікову політику щодо обліку та контролю розрахунків з покупцями та замовниками			Наказ про облікову політику		
2	Перевірка визначення та класифікації дебіторської заборгованості			Наказ про облікову політику, Облікові реєстри		
3	Перевірка показників фінансової звітності щодо розрахунків з покупцями та замовниками			Баланс (Звіт про фінансовий стан), Примітки до фінансової звітності		

Закінчення табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7
4	Перевірка відображення розрахунків з покупцями та замовниками в регістрах синтетичного та аналітичного обліку			Журнал 3, Відомості, Головна книга, Оборотно-сальдова відомість		
5	Перевірка залишків заборгованості покупців та замовників			Головна книга		
6	Перевірка стану простроченої заборгованості			Головна книга, Договори,		
7	Перевірка правильності оформлення первинних документів при здійсненні розрахунках з покупцями та замовниками, наявності всіх обов'язкових реквізитів			Договори, рахунки-фактури, накладні, акти прийнятих робіт, банківські виписки, довіреності		
8	Аналіз контролю відвантаження продукції			Наказ про облікову політику, розпорядчі документи		
9	Перевірка правильності створення та використання резерву сумнівних боргів			Відомість нарахування резерву сумнівних боргів, довідка бухгалтерії		
10	Перевірка правильності списання безнадійної заборгованості			Довідка бухгалтерії, Головна книга		
11	Узагальнення результатів аудиту					

Джерело: Розробка автора

У табл. 2.7 подано розроблені тести оцінки системи внутрішнього контролю, використання яких дозволяє проаналізувати слабкі сторони в системі розрахунків з замовниками та покупцями та їх обліку.

Таблиця 2.7

Тест оцінки системи внутрішнього контролю

№ з/п	Питання	Варіанти відповіді			Примітки
		Так	Ні	Інформація відсутня	
1	2	3	4	5	6
1	Чи укладаються договори (угоди, контракти) з покупцями та замовниками?				
2	Чи ведеться реєстр договорів договори (угоди, контракти) з покупцями та замовниками?				
3	Чи є юридична служба на підприємстві, яка у тому числі відповідає за укладання договорів (угод, контрактів)?				
4	Хто виписує документи на відвантаження продукції: – директор; – комірник; – бухгалтер; – інші особи				
5	Чи обмежений доступ до документів осіб, які не мають права складати та підписувати документи щодо розрахунків з покупцями та замовниками?				
6	Чи зафіксовано у додатках до Наказу про облікову політику перелік осіб, які складають та підписують первинні документи				
7	Яка особа здійснює контроль за станом розрахунків з покупцями та замовниками : – бухгалтер; – директор; – касир				
8	Чи визначено у розпорядчих та інших документах порядок дотримання платіжної дисципліни?				

Закінчення табл. 2.7

1	2	3	4	5	6
9	Чи ведеться фіксація умов відвантаження продукції, надання послуг, виконання робіт?				
10	Чи є випадки відвантаження продукції покупцям та замовникам, які не погасили заборгованість за попередніми договорами?				
11	Чи контролюються терміни та суми оплати та залишки заборгованості покупців та замовників?				
12	Виписки по розрахункам у касі та на банківських рахунках здійснює та сама особа, що відвантажує товар?				
13	Бухгалтер випишує первинні документи щодо обліку розрахунків з покупцями та замовниками?				
14	Чи ведеться облік претензій покупців та замовників?				
15	Чи сплачуються штрафи та неустойки покупцям та замовникам?				
16	Чи контролює розрахунки з покупцями та замовниками головний бухгалтер товариства?				

Джерело: Розробка автора

Запропоновано робочий документ, що дозволяє перевірити наявність та стан простроченої заборгованості та з'ясувати причини її виникнення та наслідки цього процесу (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Робочий документ з перевірки наявності та стану простроченої заборгованості

Заборгованість на дату реалізації продукції	Дата відвантаження продукції (надання послуг, виконання робіт)	Первинний документ з реалізації продукції (надання послуг, виконання робіт) №, сума, грн	Кінцева дата оплати згідно з договором	Дата оплати	Сума погашення заборгованості, грн	Загальна заборгованість, грн
1	2	3	4	5	6	7

Джерело: Розробка автора

В процесі проведення аудиторської перевірки аудитор використовує значну кількість аудиторських доказів [43]. Необхідна для формулювання аудиторської думки інформація як правило групується у робочих документах аудитора, які є підставою для підтвердження фактів, що вплинули на сформовані висновки.

Висновки до розділу 2

1. Дотримання розрахункової дисципліни забезпечує своєчасна та повна фіксація усіх фактів розрахунків з покупцями та замовниками у відповідних первинних документах відповідно до вимог процедури документування, який відноситься до елементів методу бухгалтерського обліку та визначається як процес створення документу із застосуванням різноманітних методів та засобів. Розрахункові відносини виникають у процесі фінансово-господарської діяльності та оформлені за умов укладання відповідних договорів, які відносяться до юридичних та комерційних документів. Основними складовими

договору є: предмет договору, обов'язки сторін, строк дії, умови перевезення, порядку розрахунків, відповідальності сторін, форс-мажорні обставинам. У процесі документального оформлення операцій з розрахунків з покупцями та замовниками складається значна кількість первинних документів, які являються різними за призначенням та кількістю екземплярів. Основними вимогами щодо первинних документів є правильність заповнення, своєчасність складання відповідного документа та наявність реквізитів, що стає об'єктом контролю з метою недопущення помилок та перекручень.

5. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є документування, саме на первинній інформації ґрунтується обліковий процес, тому важливо щоби усі господарські операції, що складають операційну, інвестиційну та фінансову діяльність суб'єкта господарювання, були зафіксовані у відповідному порядку під час здійснення господарської операції. Відповідальність за своєчасне складання первинних документів, достовірність інформації, що міститься у таких носіях, передачу їх відповідно до встановленого порядку для обробки та групування даних, несуть особи, які підписали ці первинні документи. Складати, передавати документи доцільно відповідно до встановленого графіку документообігу. Контроль за дотриманням графіку документообігу має здійснювати головний бухгалтер підприємства.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками має за мету забезпечувати деталізацію інформації про поточну дебіторську заборгованість, що виникла в результаті реалізації готової продукції. Такий аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться товариством за кожним покупцем та замовником у відповідному журналі. Для деталізації інформації про стан розрахунків з різними покупцями та замовниками запропоновано відомість контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

6. Процес планування аудиту розрахунків з покупцями та замовниками товариства базується на формуванні загального плану проведення аудиту, у якому необхідно приділити увагу важливим та специфічним до економічної діяльності операціям щодо обліку таких розрахункових операцій та

відображення їх наслідків у фінансовій звітності. Процес планування здійснюється з використанням положень МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності». Відповідно до МСА 700-799 «Аудиторські висновки та звітність» процес планування має виявляти потенційні проблемні ділянки та сприяти якісному результату аудиторської перевірки. Відповідно План аудиту розрахунків з покупцями та замовниками складено з урахуванням попередньої оцінки системи внутрішнього контролю та визначення рівня загального аудиторського ризику, аналізуючи усі його складові та звертаючи особливу увагу тим складовим, на які може вплинути аудитор. Запропоновано форму робочого документу аудитора для оцінки стану простроченої заборгованості, що дозволяє оптимізувати процес перевірки та формування аудиторської думки щодо виникнення та погашення заборгованості.

ВИСНОВКИ

1. Розрахунки з покупцями та замовниками виникають у процесі кругообігу господарських засобів, їх виникнення та погашення пов'язано з розвитком товарного виробництва та рухом капіталу. Відповідно сутті та функцій розрахунки з покупцями та замовниками мають важливим інструментом регулювання економічних відносин між господарюючими суб'єктами. На підставі аналізу підходів до визначення поняття «розрахунки» надано його характеристику з точки облікового, юридичного та економічного підходів. Наведені визначення свідчать про взаємозв'язок підходів до визначення поняття «розрахунки», що необхідно врахувати при організації обліку операцій щодо розрахунків з покупцями товарів, продукції та замовників послуг та робіт, та потребує відображення у системі бухгалтерського обліку усіх складових розрахунків.

Розрахунки являються об'єктом правового регулювання, вважаються складною структурою, яка включає сторони та учасників розрахункових відносин, об'єкт, права і обов'язки сторін тощо. На основі аналізу наукових публікацій сформовано перелік основних елементів розрахункових взаємовідносин.

Розрахункові операції для цілей відображення своєчасної та достовірної інформації у системі бухгалтерського обліку є об'єктом обліку та приймає участь у динамічному процесі платежів, пов'язані із певним оформленням та погодженням документів, побудові графіку платежів та формування платіжної дисципліни.

2. Розрахунки з покупцями та замовниками в першу чергу регулюються законодавчо-нормативним актами господарського характеру. Враховуючи різний характер заборгованості, що виникає через юридичні взаємовідносини з різними контрагентами, у тому числі зарубіжними, рівні нормативного регулювання згруповано відповідно до сфер застосування. В практиці

національних нормативних актів відсутній єдиний нормативний акт, який системно врегульовує основи розрахункових відносин суб'єктів господарювання усіх сфер економічної діяльності.

Досліджено зміст та призначення законодавчо-нормативних актів, що регулюють правові відносини між контрагентами, організацію та ведення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками, порядок проведення аудиту розрахунків в умовах воєнного стану, податкового законодавства щодо адміністрування податків, які виникають в процесі реалізації продукції (товарів, робіт та послуг). Зазначено особливості використання міжнародних стандартів аудиту у якості національних стандартів.

3. Розрахунки з покупцями та замовниками відіграють важливу роль у системі управління дебіторською заборгованістю, від ефективності якою залежить фінансовий стан суб'єкта господарювання, здатність своєчасно розраховуватися з контрагентами. Зважаючи на елементи методу бухгалтерського обліку, що характеризують означену підсистему управління, завдання обліку розрахунків з покупцями та замовниками тісно пов'язані з вирішенням ключових завдань управління цим об'єктом. Розглянуто ключові завдання управління розрахунками з покупцями та замовниками, обліку таких розрахунків та аудиторської перевірки такої заборгованості.

Основним джерелом інформації про фінансовий стан підприємства, результати його діяльності та платоспроможності є фінансова звітність суб'єкта господарювання, яка формується у системі бухгалтерського обліку та має бути оприлюднена акціонерним товариством відповідно до нормативних документів. Інформація про поточну дебіторську заборгованість, що представлена у формах фінансовій звітності, характеризує стан розрахунків з покупцями товарів і продукції та замовників послуг і робіт. Така інформація використовується для оцінки розрахункової та платіжної дисципліни, аналізу основних показників ефективності використання грошових коштів. Аудиторська перевірка розрахунків з покупцями та замовниками є дієвим засобом контролю, за результатами якої надається підтвердження або спростування достовірності

даних про дебіторську заборгованість у системі бухгалтерського обліку та у статтях фінансовій звітності.

4. Дотримання розрахункової дисципліни забезпечує своєчасна та повна фіксація усіх фактів розрахунків з покупцями та замовниками у відповідних первинних документах відповідно до вимог процедури документування, який відноситься до елементів методу бухгалтерського обліку та визначається як процес створення документу із застосуванням різноманітних методів та засобів. Розрахункові відносини виникають у процесі фінансово-господарської діяльності та оформлені за умов укладання відповідних договорів, які відносяться до юридичних та комерційних документів. Основними складовими договору є: предмет договору, обов'язки сторін, строк дії, умови перевезення, порядку розрахунків, відповідальності сторін, форс-мажорні обставинам. У процесі документального оформлення операцій з розрахунків з покупцями та замовниками складається значна кількість первинних документів, які являються різними за призначенням та кількістю екземплярів. Основними вимогами щодо первинних документів є правильність заповнення, своєчасність складання відповідного документа та наявність реквізитів, що стає об'єктом контролю з метою недопущення помилок та перекручень.

5. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є документування, саме на первинній інформації ґрунтується обліковий процес, тому важливо щоби усі господарські операції, що складають операційну, інвестиційну та фінансову діяльність суб'єкта господарювання, були зафіксовані у відповідному порядку під час здійснення господарської операції. Відповідальність за своєчасне складання первинних документів, достовірність інформації, що міститься у таких носіях, передачу їх відповідно до встановленого порядку для обробки та групування даних, несуть особи, які підписали ці первинні документи. Складати, передавати документи доцільно відповідно до встановленого графіку документообігу. Контроль за дотриманням графіку документообігу має здійснювати головний бухгалтер підприємства.

Аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками має за мету забезпечувати деталізацію інформації про поточну дебіторську заборгованість, що виникла в результаті реалізації готової продукції. Такий аналітичний облік розрахунків з покупцями та замовниками ведеться товариством за кожним покупцем та замовником у відповідному журналі. Для деталізації інформації про стан розрахунків з різними покупцями та замовниками запропоновано відомість контролю розрахунків з покупцями та замовниками.

6. Процес планування аудиту розрахунків з покупцями та замовниками товариства базується на формуванні загального плану проведення аудиту, у якому необхідно приділити увагу важливим та специфічним до економічної діяльності операціям щодо обліку таких розрахункових операцій та відображення їх наслідків у фінансовій звітності. Процес планування здійснюється з використанням положень МСА 300 «Планування аудиту фінансової звітності». Відповідно до МСА 700-799 «Аудиторські висновки та звітність» процес планування має виявляти потенційні проблемні ділянки та сприяти якісному результату аудиторської перевірки. Відповідно План аудиту розрахунків з покупцями та замовниками складено з урахуванням попередньої оцінки системи внутрішнього контролю та визначення рівня загального аудиторського ризику, аналізуючи усі його складові та звертаючи особливу увагу тим складовим, на які може вплинути аудитор. Запропоновано форму робочого документу аудитора для оцінки стану простроченої заборгованості, що дозволяє оптимізувати процес перевірки та формування аудиторської думки щодо виникнення та погашення заборгованості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пархоменко В.М. Розрахунки з покупцями і замовниками: обліковий аспект. *Вісник ЖДТУ*. 2012. №3(61). С.142-145. URL: https://library.ztu.edu.ua/e-copies/VISNUK/61_3/142.pdf (дата звернення: 24.05.2023).
2. Жарнікова В.В. Облік розрахунків з покупцями: систематизація поглядів та перспективи досліджень. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2018. № 2. С.48-63. URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/43> (дата звернення: 23.05.2023).
3. Меліхова Т.О. Гавриленко Ф.О. Удосконалення документування обліку розрахунків з покупцями та замовниками з метою зміцнення інформаційної безпеки підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 24—32.
4. Олійник С. О. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Науковий огляд*. 2018. № 5(48). URL: <http://oaji.net/articles/2017/797-1532519637.pdf> (дата звернення: 20.05.2023).
5. Кручак Л. Облік розрахунків з покупцями та замовниками: напрями реформування та вдосконалення методики. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал*. 2016. Випуск 4. С. 27-35. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/22140/1/%D0%9A>
6. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: Наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 № 290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0860-99> (дата звернення: 20.05.2023).
7. Чим відрізняється споживач від покупця: в чому різниця? URL: http://proffuriya.xyz/biznes-kar-eraupravlinnja-finasah/keruvannja-biznesom/471-chim-vidriznjaetsja-spozhivach-vid-pokupcja.html#%D1%81_menu (дата звернення: 22.05.2023).

8. Офіційний сайт ПрАТ «Рівнеазот». URL:<https://azot.rv.ua/product-3/kontakty> (дата звернення: 23.05.2023).

9. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 № 237. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

10. Бутинець Ф.Ф., Драбаніч А.В. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. Інтегрований облік як засіб управління підприємством. 2016. № 2. С. 12–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boaa_2016_2_4 (дата звернення: 23.05.2023).

11. Соболева-Терещенко, О.А., Жарнікова, В.В. (2017). Особливості бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями в умовах застосування програм лояльності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2017. 2 (50), С. 325–332.

12. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти»: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.2001 № 559. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1050-01#Text> (дата звернення: 21.05.2023).

13. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14/ed20180701> (дата звернення: 26.05.2023).

14. Про затвердження Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 № 1591. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11> (дата звернення: 26.05.2023).

15. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій затверджена наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/z0893-99> (дата звернення: 27.05.2023).

16. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15?find=1&text=%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B3#w1_38 (дата звернення: 27.05.2023).

17. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ru/ed20131011#Text> (дата звернення: 28.05.2023).

18. Податковий кодекс України: від 02.12.2010 № 2755-VI. Дата оновлення: 16.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 20.05.2023).

19. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 № 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0336-13> (дата звернення: 21.05.2023).

20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0635201-13#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

21. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність: Закон України від 21.12.2018 № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2258-19> (дата звернення: 26.05.2023).

22. Про внесення змін до Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» щодо забезпечення аудиторської діяльності на період дії воєнного стану та післявоєнного відновлення економіки від 31.05.2022 № 2285-IX/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2285-20#Text> (дата звернення: 28.05.2023).

23. Міжнародні стандарти фінансової звітності від 12.03.2012 № 929_010 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 26.05.2023).

24. Афанас'єва І.І. Гармонізація національного аудиту у контексті євроінтеграційних процесів. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. 2018. №41. С.104-114. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21ST (дата звернення: 30.05.2023).

25. Даценко Л.Д., Редько О.Ю. Організація обліку розрахунків з покупцями та замовниками. URL: <http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/3207/1/%D0%94%D0%B0%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.pdf> (дата звернення: 30.05.2023).

26. Афанас'єва І.І. Впровадження положень директив ЄС в Україні. *Вісник СНУ ім. В. Даля*. 2017. №3(233). С. 9-14. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/479722.pdf> (дата звернення: 29.05.2023).

27. Афанас'єва І.І., Розмислов О.М. Сучасні тенденції трансформації управлінського обліку. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. 2020. № 48. С. 77-86. URL: <https://files.duit.edu.ua/uploads/%D0%A1%D0%B0%D0%B9%D1%82> (дата звернення: 28.05.2023).

28. Візіренко С. В., Іваніцький К. В. Організація обліку розрахунків з контрагентами. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 58–63. DOI: [10.32702/2306-6814.2020.23.58](https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.23.58) (дата звернення: 28.05.2023).

29. Слєпченко, В., Скрипник, М. Методика обліку розрахунків підприємства з покупцями та замовниками. *Економіка та суспільство*. 2021. № 29. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-4> (дата звернення: 30.05.2023).

30. Бондарчук Н.В., Бушна Ю.А. Документальне оформлення розрахунків з покупцями та замовниками. *Молодий вчений*, № 9 (49). 2017. С. 485-488. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/9/108.pdf> (дата звернення: 30.05.2023).

31. Панченко О.М., Савченко К.Р. Формування облікової політики підприємства щодо кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 4. С. 163-169. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sre_2015_4_25 (дата звернення: 01.06.2023).

32. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник: Ч. 8 / Ф. Ф. Бутинець. Житомир: ПП «Рута», 2013. 912 с.

33. Облік і фінанси АПК: освітній портал. <https://magazine.faaf.org.ua/rozrahunki-mizh-pidприємstvami-podatki-ta-oblik.html> (дата звернення: 01.06.2023).

34. Афанас'єва І.І. Інформаційна система управлінського обліку в умовах діджиталізації економіки. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 49. К.: ДУІТ, 2021, С. 32-41. DOI: 10.32703/2664-2964-2021-49-32-41/ (дата звернення: 02.06.2023).

35. Косова Т.Д., Афанас'єва І.І., Деркач О.С. Обліково-контрольне забезпечення легалізації трудових відносин на підприємствах аграрного сектору *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. Вип. 50. К.: ДУІТ, 2021. С. 67-78. URL: <https://em.duit.in.ua/index.php/home/article/view/51> (дата звернення: 04.06.2023).

36. Фінансовий аудит: інформаційно-аналітичне забезпечення : монографія / [Є.В. Мних, С.В. Бардаш, К.О. Назарова, О.Л. Шерстюк, В.П. Белякова, В.П. Міняйло] ; за ред. Є.В. Мниха. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 416 с.

37. Міжнародні стандарти фінансової звітності від 12.03.2012 № 929_010 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 03.06.2023).

38. Лукаш В.В., Орехова А.І. Організаційні аспекти аудиту дебіторської заборгованості. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. (23 квітня 2019 р., м. Полтава). Полтава: ПДАА. URL:

http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34274/1/5_%D0%A2%D0%B5%D0%90%D0%90_%D0%A4%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A7_1.pdf (дата звернення: 07.06.2023)

39. Муравський В.В. Регістри, форми обліку та комп'ютерно-комунікаційні технології. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2018. №32. С. 231-239. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/7536/1/25.pdf> (дата звернення: 06.06.2023)

40. Назаренко О.В., Лукаш Т.В. Формування окремих компонент облікової політики підприємства щодо дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2021. №12. С. 15-21. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/12_2021/4.pdf (дата звернення: 05.06.2023).

41. Овсяк Н.В., Афанас'єва І.І., Славінський В.І. Проблемні питання фінансового обліку за МСФЗ та оподаткування віртуальної валюти в системі сталого розвитку національних економік : монографія «Economics, management and administration in the coordinates of sustainable development: Scientific monograph». Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2021. С. 71-91. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-157-2-4> (дата звернення: 04.06.2023).

42. Олійник С.О. Особливості організації аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві. *Науковий огляд*. 2018. № 6(49). С. 6-13.

43. Присяжна А.П. Загальні особливості методики проведення аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві. Актуальні проблеми ефективного соціально-економічного розвитку України: пошук молодих: збірник наукових праць VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. (26 квітня 2018 р., м. Вінниця). Вінниця: ВТЕІ КНТЕУ. URL: http://www.vtei.com.ua/images/VN/26_04_56.pdf (дата звернення: 05.06.2023).